

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

OPSTELLEN
MET FOUTEN
TEGEN WOORDGRONDING,
WOORDVOEGING, STIJL, ENZ.

DOOR

D. ROHHOFF, MZN.

TE ZUTPHEN, BIJ
A. E. C. VAN SOMEREN.
1858.

Obr. 1756

OPSTELLEN MET FOUTEN

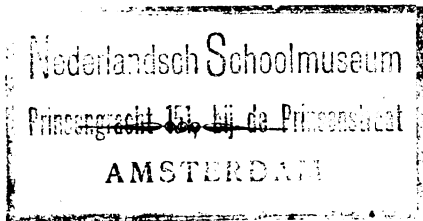
2089

TEGEN WOORDGRONDING,

WOORDVOEGING, STIJL, ENZ.

DOOR

D. BOMHOFF, HZN.

TE ZUTPHEN, BIJ
A. E. C. VAN SOMEREN.
1858.

VOORBERIGT.

Tot het schrijven van een goeden stijl worden, behalve de regelen der spraakleer, inzonderheid duidelijkheid en welluidendheid gevorderd, welke laatste eigenschappen maar al te vaak verwaarloosd en slechts door langdurige oefening verkregen worden.

Onder duidelijkheid verstaat men die eigenschap van een goeden stijl, welke maakt, dat de lezer geen oogenblik in twijfel staat omtrent de bedoeling van den schrijver. Men leest ergens: Welke volken hebben de Romeinen overwonnen? De zin kan slechts uit den samenhang worden opgemaakt; want de uitdrukking beteekent zoo wel: Door welke volken werden de Romeinen overwonnen? als: Welke volken werden door de Romeinen overwonnen?

De welluidendheid gebiedt, dat alle harde of stroeve uitdrukkingen worden vermeden, dat gelijke klanken en medeklinkers zoo min mogelijk dicht bij elkander staan.

Een paar voorbeelden zullen dit ophelderen. „Wie weet, waar Willems woont?” beter: Wie kan mij zeggen, waar de woning van Willems is? — „De weduwe, welke wel wist, enz.” beter: „De weduwe, die goed onder-rigt was, enz.” — Door den dood des dauphins, enz.” „Door 't overlijden van den dauphin.” — „Van haar eigen gering vermogen kon zij slechts over een zeer onbeduidend bedrag beschikken,” beter: „Van haar eigen onbeduidend vermogen had zij slechts een geringe som te harer beschikking.”

Zoo dra in 't begin van deze eeuw het verbeterd taal-onderwijs — vroeger maar al te zeer verwaarloosd, — ingevoerd werd, kwam de eene cacographie na de an-dere in het licht. De meeste, zoo niet alle, bepaalden zich bij spelfouten en misslagen tegen de regelen van de spraakkunst, d. i. van de toenmalige in naauwe boeijen geklonkene spraakkunst, zonder dat de vervaardigers aan welluidendheid dachten. Ja het schijnt zelfs, dat deze ei-genschap vroeger niet zeer bekend was; ten minste Prof. SIEGENBEEK maakte eens op den volgenden zin: „Doch daar deze denkbeelden,” enz. welke door mij als on-welluidend uit een werkje over taalkunde werden aan-gehaald, de aanmerking: „Ik mag intusschen niet ont-veinzen, dat het voorbeeld, in de aanteekening bijgebracht, voor mijn gehoor geene zoo groote wanluidentheid heeft, als de heer BOMHOFF daarin schijnt te vinden doch ik betuig gaarne, dat mij iets dergelijks zeer wel zou kunnen ontvallen zijn.”

Toen mij de uitgever in het afgeloopen jaar aan mijn

belofte herinnerde, om een vervolg op de ten jare 1854 uitgegevene gebrekkige opstellen te schrijven, voegde hij er bij, dat hij liefst geen losse volzinnen, maar bij verkiezing doorlopende verhalen wilde hebben. Ter voldoening aan dit verlangen koos ik daartoe een paar tafereelen uit den tachtigjarigen oorlog (door KARL CURTHS).

Terwijl men reeds aan het drukken was, las ik op bladz. 859 van „De Gids” jaargang 1857:

„Bekwame taalgeleerden hebben ook hier te lande het niet „beneden zich geacht, verzamelingen te maken van fraaije proeven van nederlandsche taal en stijl. En niemand voorzeker zal „het verdienstelijke en moeilijke van zulken arbeid ontkennen, — „met uitzondering misschien van enkele schoolmeesters en boekverkoopers, die dit werk, als voor hunne krachten berekend en „winstgevend, ook al hebben ter hand genomen; — het zou echter „ongetwijfeld nog veel verdienstelijker, maar ook veel moeilijker zijn, met onpartijdigheid en zelfverloochening op het veld „van onze Letterkunde, in plaats van bloemen, distelen te garen „en deze tot eenen bundel zamen te snoeren, waarvan de doornen wel pijnlijke, maar toch heilzame wonden zouden maken. „Zulke kakografien — vlijmende sneden voorzeker in het „levend vleesch onzer Letterkunde! — zouden vrij wat meer „nut doen dan kakografien, zoo als die van Prof. LULOFS, „kunstig zamengesteld, uit de verbeelding opgemaakt en haar „correctief medebrengende; ze zouden het veelzins ijdel roemen „op onzen hedendaagschen schrijfstijl een weinig stuiten en „veler oogen openen voor gebreken, waar zij tot hertoe ge- „woon zijn niet dan deugden te bespeuren en te bewonderen. „De verdienstelijke uitgevers van het Taalkundig Magazijn „(lees: Magazijn van Taalkunde) hebben hiermede een loffelijk „begin gemaakt, maar dat is toch niet meer dan een begin.”

Ingevolge hiervan werden wij te rade, er eenige voorbeelden van gebrekkige taal, uit gedrukte werken ontleend, bij te voegen, in de hoop, dat wij hierdoor aan velen een dienst bewijzen.

BOMHOFF.

ZUTPHEN, Febr. 1858.

OPSTELLEN MET FOUTEN

TEGEN

WOORDGRONDING, WOORDVOEGING,

STIJL, ENZ.

Het beleg van Leiden (1574).

1

Toen don Fredrik van Toledo, in de laatste tijd van zijn vaders stathouderschap, de Hertog van alba, genootzaakt werdt, het beleg Alkmaars optebreken (1573, oktober), zond hij den Spaanschen oversten francisco Valdes met eene troep krijgsmannen na Noorthollant, om leiden aantetasten. Deze aanzienelijke, gewichtige en volkrijke stad was geensints tot een belegering voorbereijd, alhoewel de maatregels en toerustingens des vijants zedert de terugtogt van Alkmaar, welke zijn oogmerken verriedden, het opmerkzaam had maken moeten.

2

Alle maatregels van vijlichheid, alle inrichtingen tot de verdediging waren verzuimt, misschien omdat men van den spoedigen aankomst van de nieuwe stadhouder requesens, van wie de hoog geroemde menslievendheid tot zoo schone uitzichten aanleiding gaven. het end van

1

al de vijandlijkheden en een algemene vrede verwachtte. De bezetting bestond slechts uit 8 of 900 krijgsmannen; de voor handen mond en krijgsbehoeften waren gering, en niet eerder als toen reets den vijand in aantocht was, begon men, kerken, kloosteren, bomen en andere voorwerpen buiten de stad, welke bij een aanval haar nadelig worden konden, uit de weg te ruimen.

3

Op de laatste dag van de Wijnmaand (1573) verscheen in het gezicht van leiden Francisco Valdes. Het wijd gevorderde jaargetijde en den wensch, het leven van zijn soldaten te verschonen, beweegden hem, geen geregelde belegering te onderneemen, maar door een nauwe insluiting der stad de toevoer aftesnijden en door honger haar tot onderwerping te dwingen. Ten dien einde liet hij een aaneen schakeling van verschansingen aanleggen, waar door de plaas van rondsom werd ingeslooten en van alle gemeenschap met de ommestreeken berooft wierd. Deeze gestrengte blokkade duurde de ganse winter door tot de lentemaand van het volgend jaar. Toen ontving Valdes bevel, zijn corps met het Spaanse leeger, hetwelk aan den Maas tegen de graaf Van Nassouw bij één trok, te vereenigen. Op de 31ste maart hefte hij de insluiting op, volgde zijner nieuwe bestemming en Leijden was vrij.

4

Dog slechts van korte duur was de vreugd van de inwoneren over de verweidering van hun gevarelijke naburen. De graaf Lodewijk verloor de slag en het leeven op de Moker heide; zijne troepen werden gans verstroot, en de Spanjaarts kreegen de hande weer vrij tot 't voortzetten hunner ondernemingen in Holland. Vreesselijker paktten zich boven leijden het onweer dat nauwlijks ter

zijde een weinig was af getrokken, op nieuws weder te zamen; want in het midden reeds van mei ontving valdes bevel op zijn vorige post terug te keeren.

Met zeven duizent spanjaarts, Duitschen en Waalen verlaat hij het sticht utrecht waar hij sederd de overwinning op de graaf van nassouw had gestaan, ging linksch Amsteldam voorbij, steekt met geschut en al de voorraat over het haarlemer meir, en naar verloop van weinige dagen wajen weder zijne vanen (1574, mei) in 't gezicht van Leijden.

Ongelukkig hadt de lichtsinnigheid der inwoners en hunner bestuurderen de waarschouwende wenk niet geägt, dien hen de beschermgeest der stad, door de vroeger insluiting, gegeven heeft. Wel verre verwijderd van zich de ondervinding van dat eerste gevaar te nutte te maken, om zich voortebereiden tot een toekomstig, geloven zij veel meer na het gelukkige voorbij gaan van het vroeger gevaar zich tegen elk volgende beveiligt. Als derhalven de Spanjaarts thands voor de tweede maal voor hun muren verscheenen, ontbrak het wederom aan alles. Er waren nog soldaten ter verdediging, noch voorraad voor handen; ja men hadt zelfs verzuimt, om de door de vijand bij de voorige blokkade opgeworpen verschansingen te vernielen. Een zorgeloosheid zoo strafbaar moet ons geheel misnoegen tegen de overheden en burgeren van deze ongelukkige stad gaande maken, die aan de rand van den open afgrond zoo gerust sluimeren konden. Eerst dan verzoenen wij ons met hun weder; en ons ongenoe-gen gaat over tot bewondering en oprechte deelneming, wanneer het gevolg van deze gebeurtnis ons zien doet, met welke buitengewoone standvastigheid, met welke

heldenmoed zij de grootste rampen en gevaren van het heilige palladium van de vrijheid verdragen.

6

Dewijl zich, behalven een klein getal schutters, in de stad hoegenaamd geen krijgsmannen bevonden, werden er op de tijding van de aantogt van de Spanjaarts onverwijlt vijf vaandels burgeren tot een soort van militie geörganizeert en door de stad in soldij genoomen. Deze patriotten, welker aanvoederen de hopmans Noordwijck, Schot en Montfoort zijn geweest, deden met de ooverige burgeren hunnen dienst gemeenschaplijk, en vormden zich, hoe wel de oorlog tot dus ver geheel ongewoon, in het vervolg van de belegering tot voortreffijken soldaten. Jan van der Does ontvingde als oversten van de stadsoldaten het opzigt over den gewapenden macht, en Dirk van Bronkhorst, een gestrengen en beradenen man, was den bevelhebber des prins van Oranje in de stad.

7

„Gij moet,” schreef den prins aan de raad en de burgerij op het ontvangene bericht hunner gevaarlijke toestant, „gij moet den strengsten regelmaat en orde ten aanziene van de voor handene geringe voorraad van mondbehoeftes in acht neemen, en alle beedelaren en ander nuttelooze gespuis, hetwelk het gebruik derzelve vermeerdert, uit uwe muuren verweideren. Daar raad ik u bij, de tien vaandels Engelsmannen, die in uw nabijheid bij Valkenburg, Alphen en den goudaschen sluis staan, als bezetting intenenen, en uw voor een' beleg van drie maande ten minsten gereet te maken, in welke tijd ik u te ontzetten hoop.”

8

Het was op de 26ste mei, toe Francisco Valdes in

de nabijheid van de stad verscheen en daadlijk zich van al de passen en toegangen meester maakte, door die zij met den omstreek in verbinding stond. Hij nam zijn hoofdquartier in het naburige stadjen Leiderdorp. Lodewijk Gaëta bezette de Zoeterwoude en de leidsche dijk, en beklom den schans van Maaslandsluis, waar bij hij een dodelijke wonde ontving. Martin d' Ayata verdreef de Engelsmannen uit Alphen. Het grootste gedeelte dezer engelse hurelingen, welker inneming den prins de leidenaars aanbevoelen had, liep tot de vijand over; slechts weinigen van hun, onder den kapitein Cronwel wierpen zich in de stad.

9

De spanjaarts, versterkt met 3000 mannen, welke zich van uit Antwerpen bij hun voegden, bezetten ook Vlaardingen en werkten met de grootste inspanning nacht en dag rond om de stad tot het daarstellen van nieuwe vestingwerken. Snel, gelijk door een toverslag, rees den eenen schans na den anderen op, tot eindelijk het gehele getal derzelve vierensestig bedroeg, waar door aan alle kante de stad werd ingeslooten.

Weldra vertoonde zich hier de gevolgen des door de nauwe insluiting veroorzaakten gebreks aan toevoer, en te laat berouwde het den Leidenaars thands, dat zij zich van een toereikende voorraad van leefmiddelen en andere onontbeerlijke behoefkens niet vroeger voorzien hadden. Men hadt wel is waar in het begin aanstonds een vaste prijs voor de leefmiddels bepaalt; daar egter een onderzoek dat aan het ende van den eersten maand plaats had, den verontrustenden uitkomst opleverden, dat bij een volksmenigte van 14,000 zielen slechts noch een hoeveelheid van 110 lasten koorn voor handen was, zo

zach men zich genootzaakt, noch strengere maatregels te aanzien des broods te nemen.

10

Van nu af aan mocht voor ieder persoon niet meer als een half pond daaglijksch worden uitgerijkt; slegts zij die op den wagt trokken, kreegen een gans pond. Weegens de schaarsheid van het gereed geld werden papieren munten in omloop gebragt, waar men reeds gedurende de eerste blokade gebruik van had gemaakt. Haar denkbeeldige waarde bedroech van tien tot twalef stuivers; het beeld van een leeu, welke eene staf met de vrijheidhoed hield, en de woorden: „God behoude leiden!” stond op dezelve.

11

Dog hoe ernstig ook de vijanden hun werkzaamheden te verderve der stad voortzetten, lieten zij evenwel niet na, te midden dezer bedrijgende toebereidsels de bewoners derzelve ook de oleiftak der vrede aantebieden. Er kwamen verscheiden brieven in de stad van Lannoy, de stadhouder des konings over Holland sedert de gevangen neming des graafs van Bossu; van de vijandelijke veldheer Valdes zelve en van de zogenoemde wechsluipers, met welke schimpnaam de uitgeweekene burgers door de patriotten werden gebrandmerkt. Daarin werden de belegerde veiligheid van het leven en het eigendom en het voorrecht, geen bezetting behoeven intenenen, beloofd, zoo zij zich vrijwiltig wilden overgeven.

12.

Maar de Leidenaars zweefden de voorbeelden van Haarlem en van Naarden als schrikbeelden voor de oogen, en waarschuwde hun, niet op de beloften te vertrouwen van eenen vijant, die de afschuwlijke grontstelling hadt:

Aan ketters en oproerelingen hoeft men zijn woord niet te houwen. Een groot wit blad papier waar niets op stond als het Latijnsch versch:

Fistula dulce canit, dum volucrem decipit auceps.

was hun geheel antwoord aan de vijandelijke veldheer; en daarmee waren alle vredeönderhandelingen op eens afgebroken, en honger en zwaart moesten beslissen over het lot van de stad.

13.

Meer ingang, als de vijandlijke aanzoeken, tot de overgaaf, vonden de vermaningen tot dapperheid en volharding, die den prins van oranje van tijd tot tijd de belegerden deed toekomen. Zij verheften de moet der laasten en sterkten hunne volharding en geduld in 't verdragen van de gevaren en moeilijkheden der oorlog, met welke de meesten van hun, welker werkzaamheid zich tot nu voor het grootste gedeelte slechts tot vreedsame beroepen hadden bepaald, noch niet bekend geweest waren. Zij waagden gedurige uitvallen, nuw eens op de werken van de belegeraren, dan weder op de toevoeren voor het vijandelijke leger bestemd; en het gebeurde niet zelden, dat deze kleine ondernemingen met een gelukkig gevolg bekroond werden.

14.

Het gelukte hen, zich van den vijandelijken schans bij Boshuizen en van een' anderen voor de Ruisberger poort, welke de toegang tot de moestuinen der stad sloot, meesters te maken. Dog tegen de vreesselijke vijand welke in haar midden woede en dagelijksch verscheen in een dreigendere houding, vermochten zij med alle hunne dapperheid en inspanning niets. De weinige noch ovrigen

voorraad raakte van liever leede op; alle pogingen van de naburige bevriende steden, om hen levensmiddels te doen toekomen, leeden schipbreuk aan de waakzaamheid van de Spanjaarts en den gevreesden oogenblik naderde hoe langs zo meer, wanneer gebrek en noot de belegeraren de poorten der ongelukkige stad moest openen.

15.

Twee maanden waren bereids verlopen, en alle hoop van Leiden te ontzetten, of ten minsten met nieuwe voorraad te voorzien, was verdweenen. Nu deed den prins van oranje, dien het lot der beknelde stad zoo zeer ten harte ging de staten-vergadering van Holland de voorslag, Leiden door een vloot te redden, welke den weg derwaards door het openen van de sluisen en het doorsteecken van de dijken moest gebaant worden. Al wist de geschiedenis ook niets anders te vermelden van deze vorst, als die voorslag, dan waren wij alreede daardoor gerechtig, om hem een plaas in den rei van de buitengewoone geesten aantewijzen; want in een gewoon verstand zoude nooit dergelijk een gedagte zijn opgekomen.

16.

De fabelachtige onderneming der Titanen was nauwelijks reuzachtiger, als die, tot welke Oranje hier ried; want indien men haar wilde uitfoeren, zoo moest niet alleen een vloot, ook de zee moest daargesteld worden, op welke hij werken zou.

Wat anders slegts het werk van de oproerige natuur is, zullen hier menschlijke krachten volbrengen; en om een enkele stad te behoeden voor den ondergang, wil men een aanzienelijken landstreek met alle zijne voortbrengselen der vlijt en van de bebouwing onder de golven bedelven. Daar bij is den afdoop van de gantsche

onderneming ten hoogsten twijfelachtig en onzeker, en bij de ontallijke zwarigheden en hinderpalen, welke moeten uit de weg geruimt en overwonnen worden, schijnt een gunstigen afloop in het rijk van de dromen en der wonderen te behooren.

17.

Het land rond leiden is door ontallijke kanalen doorgesneden. Zij verbinden de waters der Maas, Rhijn en IJsel, welke de noordlijke provincien doorstromen en zich vereenigen med de noortzee. Machtige dijken, de bolwerken van het land tegen het geweld van de golven, het wonderlijk werk van zoovele jaren en der buitengewoonste kosten en inspanningen, zou thands worden doorstoken, de sluizen geopend en de vijanden, die men met de wapenen niet verdrijven konde, van de ontkeetende zeegolven verslonden.

De zwarigheden, die tegen de uitvoering van dezen grooten plan zich opdedden, werden door de omstandigheid vermeerderd, dat het land rond leijden veel hoger licht, als Delftsland en Schieland, waarvan daan tot de overstroming het water komen moest. Het verlies aan dijken, boerdereijen en veldvrugten, dat daardoor werd veroorzaakt, kon na een voorlopige berekening de somma van zeven ton goud bedragen.

18.

Doch hoe zeer reusachtig in alle geval de gedachte ook was, om een uitgestrektheid van tien mijlen land wedertegeven aan het element, aan 't welk de stalen vlijt van de voorouderen het had ontwoekert met moeite, om daar met een vloot over heen drijven te kunnen; hoe talrijk ook de met de uitvoering strijdende hinderpalen wezen mogten, hinderpalen, voor die slechts den

geest van een zoo krachtvollen eeuw niet terugdijnsde; en hoe onzeker eindlijk de van wind en weder en dui- zende andere niet te berekenen omstandigheden afhangende uitkomst was, zoo bestond toch slechts dezen eenigen en geen anderen weg tot de redding van Leijden. Hem dus moest men kiezen, wat het ook mochte kosten, of een stad, die der goede zaak toegedaan was, aan de vpraak en mishandelingen eens wreden vijands prijs geven. Wie konde de welsprekendheid van een Willem van Oranjen wederstaan, die door zijn bemoedigende woorden de harten van de menschen lijdde, waarheen hij wou!

19.

Hij won de staten van Holland vóór zijn plan. Zij verklaarden tot haar onvergangelijke eer zich berijd, om voor elke prijs de benarde stad te redden. Den voorslag des prins werd aangenoomen, en bij de berekening van de schade, die de overstroming moest veroorzaken, trooste men zich met de gedagte, dat het grootste deel van het land, dat daardoor het meeste leed, in de magt van den vijand was.

Nauwlijks is men tot de onderneming besloten, of men ziet ook reets tot de uitvoering van dezelve de toebereidsels maken. Naar Delft, naar Gouda en naar Naarden gaan bevelen af, om een getal van vaartuigen uit te rusten en gereed te houwen. Er worden Commisarisen benoemt, onder welker opzicht en lijding de opening der sluizen en de doorsteking van de dijken zal geschieden; de bezitteren van die landereien, die het eerste blootstaan aan de overstroming, worden aangemaand, om haar koorn en haar hooi met de meeste spoed in de schuren van de velden te brengen, en een afgevaardigde van de staten eilt na Zeeland, om deze verbondene provinsie, de

wieg en de bakermat van de vrijheid tot eene medewerking en tot eenen onderstand in bootsmannen en krijgstuig uittenoodigen.

20.

Reeds in den beginne van Augustus waren de voorlopige toebereidsels zooverre gevordert, dat men aan het groote werk de eerste hand konde leggen. Een getal werkmannen, geleverd door de steden en dorpen van Zuid-Holland, verzamelden zich, en weldra was den IJsel-dijk bij Kapelle op zes plaatsen doorbroken en een verbazende opening in de dijk tusschen Delftshaven en Rotterdam gemaakt.

Een brief van de Prins van Oranje, wiens overbrenger eene duive was (want ook hier maakte men, even als voorheen te Haarlem, van den duivenpost gebruik,) onderrigte den inwoneren van Leijden van alles, hetwelk tot haar redding besloten en ten deele reets uitgevoerd geworden was. En maar altezeer behoefden zij een zoodanige troost, om aan de glans van het verblijdend uitzigt, hetwelke dezelve hen toonde, het vuur van hun moed op nieuw te verlevendigen en tot nieuwe opofferingen zich te sterken. Reeds was van het koorn het grootste deel in de stad verteert.

21.

Men hadt noch zeshondert runders gehad, welke voor de poorten onder de bescherming des geschuts weiden en zoo waren gewent, dat zij op het eerste geluid der alarmtrom of van de kanons in de stad vlugten; maar ook dezen waren nu geslacht; de levensmiddels werden hoe langs zoo schaarser en durer; men moest van alle voorheen gewone genietingen afstand doen en ontbeeringen van allerlei aart zich wel laten gevallen. Mismoedig-

heid en ontevredenheid gingen met het gebrek onder de inwoners hand aan hand. Het grootste deel van de schutters, met de sobere kost ontevreden, nam zijn afscheid en verliet (augustus) de stad.

Ongelukkiglijk werd den prins van Oranje, terwijl de voorbereidsels tot het ontzet gemaakt werden, door een zware krankte te Rotterdam overvallen, welke eene vertraging derzelve te weeg bragt. Men hield zijne krankte voor pest, en de vrees voor de aansteking verwijderde van hem een ieder en zelfs zijne hofbedienden, zoodat de zieke vaak van alle menschelijk gezelschap verlaten was. Eens heeft den ontvanger der landsmiddelen van Holland, Cornelis van Mierop, een dringende bootschap bij hem, welke een mondgesprek volstrekt vereischte.

22.

Hij begeeft zich naar des princen woning, vind overal ledigheid en doodelijke stilte en komt tot in het slaapvertrek, zonder eenig levendig wezen te hebben gezien. Den zieke ligt uitgestrekt zonder eenige beweging op zijn legerstede. Bij het gedruis des aankomende richt hij als uit een diepen slaap zich op, en zijn eerste vraag luit: „Is leijden al over?” Het ontkennende antwoord van Mierop schijnt een zichtbaar weldadige verandering in zijn toestand te weeg te brengen; van nu af aan betert hij dagelijks aan, en hij wordt weldra geheel weder hersteld, toen het gerugt van zijnen dood reeds zich algemeen verspreid had en zelfs geloof bij de vijanden had gevonden.

De genezing des prins verlevendigde de voorbereidsels op nieuw tot de bevrijding van Leiden. Te Rotterdam, te Gouda en te Delft werden bij één gebragt 20 lichte vaartuigen, welke grootsten deels even als galijen platte

bodemen hadden, door riemen bewoogen werden en op het voorste en achterste gedeelte een kannon voerden.

23.

Bij deze vloot voegden zich noch vier groote koornschuiten, welke op bevel des prins te Delft uitgerust wierden. Zij waren met blinden van dubbelde planken verzien, die met oude natte zakken waren opgevuld, om hen tegen de werking van de kanonnen te bevijligen; daar bij voerden zij muurbrekers en grof geschut.

Bij al deze vaartuigen kwamen eindelijk noch een soort van drijvende batterei, breed en van vore sterk met ijzer beslagen, een zoogenoemden ijsbreker, waar men bij het open maken van toegevrozen water zich van pleeg te bedienen. Zij ruste op twee aan één gevoegde schepen, was met verscheiden vuurmonden verzien, en wierd niet door riemen en zeilen, doch door raden beweegd, die door twalef man werden gedraaid. Dit zonderling vaartuig, dat de naam de Ark van Delft ontvong, was rondsom bedekt en tegen musketkogelen schotvrij; vijftig man konden zich daar op verdedigen, en zijne bestemming was, de overtocht over de Schie te forceeren.

24.

In den begin van herfstmaand kwam het Zeeuwsch hulpscader, gevoërt door Boisot Wilhelmson en Joost de Moor, en met 800 zeemannen en 100 ijzere en metale vuurmonden bezet, voor anker bij Rotterdam, om met de Hollandse armada zich te vereenigen. De zeeuwse manschappen wekten door haar schrikklijk voorkomen algemeene verbazing op. Door den eeuwigen oorlog verwilderd, welke zij voerden, en woest gelijk het element, hetwelk zij als hun woonplaats beschouwden, leverden zelf de lichamen dezer menschen levendige en ijzingwek-

kende zinnebeelden op van hun bloedige en vernielende beroep.

25.

De meesten van hun droegen de akelijkste gedenktekens van de gevechten, in die zij gestreden hadden. Elk deel huns ligchaams was met lidteekens bedekt; eenige ontbrak een arm, andere een been, wiens plaats door een houten ingenomen was. Gewoon zich daaglijksch aan de grootste gevaren bloot te stellen, waren zij zoo vertrouwd met het gevaar geworden, dat zij geen vrees meer konden; maar even zoo vreemd waren hun steene harten de gewaarwordingen van het medelijden en menschelijkheid, wanneer grimmigheid en vraak hun wilde driften ontflamden. Zonder hoop, indien zij bezweken, bij hunne vijanden verschoning en grootmoedigheid te vinden, viel het hen ook nimmer in, deze deugden aan hun overwonnen vijanden uitteoeffenen.

Met geestdrift hingen zij aan de vrijheid, zonder dat zij zelve een duidelijk begrip van den afgod hadden, die zij aanbaden; en een onverzoenlijken haat tegen het catholicisme, tegen de inkwizietsie en de spaansche naam gloeide in hunne borst. Als zinnebeelden van hun gezindheid omtrent den katholieken godsdienst droegen zij aan de honden kleine zilvere halve manen met het omschrift: „Liever Turks als Paaps.”

26.

De aankomst in Holland van de Zeeuwen verdubbelde de algemeene ijver. Het grootste deel der hollandsche vaartuigen werdt met Zeelandsche bootslui, even zeer geoeffend in het gebruik van het schietgeweer, dan in het wenden der schepen, bemand, een zeer grooten voorraad van levensmiddels voor de Leidenaars werd ingescheept; de

bevelhebberen Boisot, Noyelles, Claesen, Durand, Joost de Moor, benevens ettelijke afgevaardigden der staten begaven zich aan boord, en de 11de van de Herftsmaand werden de ankers gelicht, en te midden van de zegenwenschen van alle patriotten, vaarde de vloot, bemand met 2500 man, tot haar groote bestemming af.

Reeds was het begin met het doorgraven gemaakt der dijken, en de vlood roeide uit het riviertje de Rotte naar de dijk toe, welke de grensscheiding tussen Delfsland en rijnland vormd. Hier stond eenen spaansen post achter een opgeworpen schans. Zij werd aangetast en verdreven na een hardnekkige strijd, waarop men de dijk doorstak. Te midden des gevechts rukte een zeeuwschen soldaat een noch half levendige spanjaart het hart uit den borst, beet er met zijne tanden woedend in en worp het toe met den uitroep: „Vreet, doch het is bitter!” de honden tot spijsje voor.

27.

Den Nederlandsen admiraal, door een valsche opgave misleid van de prins, die zelve bedrogen geworden was, geloofde onmiddelijk na het veroveren dier post in de Zoetermeersche meir te kunnen stevenen; maar hij vondt noch voor zich een tweede dijk, de zoo genoemde Groene weg, welk een voet breed boven het water uitstak. Dog ook deze dijk wierd genomen en eensgelijks doorstoken. Thands echter deed zich een nieuwen niet vooraf berekenden hinderpaal op. Het water, benevens de kanalen in de turfveenen, die aan geene zijde van den Groene weg lagen, hadden geen andere uitloop, dan door middel eens sloots, welke onder den Zoetermeerschen brug doorloopt.

Deze brug werd verdedigd door eene vijandelijken schans

van dertig vaandelen spaansch voetvolk, welke eerst overweldigt en verdreven moest worden, eer de vloot er doorkomen en verder voortsteevenen konde. Den aanval werd besloten.

28.

De ark van Delft en de gewapende koornschuiten lagen zich voor de brug en beschoten hem eene halve dag uit hun kartouen. De spanjaarts beandwoorden het vuur, zonder van hunne post te wijken. Beide de partijen leden een aanzienlijk verlies. Een der schuiten zank, en de manschap vonden in de golven haar dood. Eindlijk moesten de Nederlanders het onvruchtbare gevegd staken, zonder de brug en de doorgang in hare magt te hebben verkregen.

Hunnen toestand was thans zeer hachlijk. De wind stond niet genoeg gunstig, om van buiten een aanzienlijke massa waters aanvoeren te kunnen, en het alreede voor handene werdt ter zijde door de spanjaarts afgeleid. Tot de algemeene blijdschap kwam de volgende dag (18 September), een frisschen wind op uit het noord westen, en de raadsheer en comisaris Wastel had de gelukkige inval, dat het niet noodig was, den brug in bezit te nemen, dewijl men tusschen Zoetermeir en Benthuizen over de Zoetermeersche weg misschien kon koomen in het meir.

29.

Dezen voorslag vindt algemeene bijval, en de poging, om ze nittevoeren, wordt aanstonts gedaan. Onder de bescherming der nacht roeien 70 galleijen in de diepste stilte na de Zoetermeersche weg, terwijl de viceadmiraal met het overige des vloots voor de brug blijft stil leggen. Onbemerkt door de Spanjaarts berijken geene de weg en worden meester van dezelve nog gedurende de nacht. De

duitsche lantsknechten, welke Benthuiser bevelhebber zullen verdedigen, nemen de vlucht en trekken verder op met haar geschut na leiden, waarop de Nederlanders de door hun verlaten schansen bezetten. Boisot vervolgde de vijanden tot aan de wateren der Noordaa. Ook hier waren verschansingen aangeleid, die echter gedurende de volgende nacht eensgelijks door hunne bezettingen geruimd wierden. Daardoor bleven de uitwateringen der Noordaa, die evenzoo goed als de Zoetermeersche brug konden worden gehouden, zonder eenige verdediging, en de gehele Nederlandsche vloot dreef ongehindert over de Zoetermeersche meir en ging op een breed en diep water, hetwelk naar Zweeten loopt, voor anker leggen. Thands donderen al de vuurmonden van de vloot op d'admiraals bevel, om de belegerden een teeken te maken dat haren redder naderde.

30.

Sedert elf dagen hadden de Leidenaars reeds gene tijding van de vloot. Zoo veel te grooter was de vreugde toen men eindelijk het lange verwachte teken hoort, en het geschut gaf van de wallen het antwoord.

Honger en noot was toegenomen in de belegerde stad. Het gebrek deed, eeven als gewoonlijk, misvergenoegen ontstaan, en de Katholijke en overige aanhangeren van de spanjaarden maakte zich deze stemming te nutte, om nog meer de gemoeden in gesting te brengen en het zaad van de oneenigheid en van de tweedracht te strojen. Zoo lang Bronkhorst, den bevelhebber van de prins, noch leefde, ontzagen de misnoegden zich, luide haar ontevredenheid aan den dag te leggen, dewijl ze zijne strengheid vreesde. Dog na het overleiden van deze achtingswaardige man verbieven zij hare stem, en ver-

langde: dat men wegens de overgaaf met de vijand in onderhandeling zoude treden, dewijl men voor verhongeren slechts daardoor kon worden bewaard.

31.

Ja, vijftien van de vermetelste van hun waagden het zelfs, op het raathuis te dringen, alwaar zij voor zich en driehonderd andere burgers, welker afgevaardigden zij voorgaven te zijn; met groote onstuimigheid levensmiddels eischten. Een der burgemeesteren, misschien een heimlijken aanhanger van de spaansche partij insgelijks, scheen bewogen door hun klachten en verklaarde, dat hij niet aan de dood van zo vele ongelukkige schuldigen wilde.

Alles zweigt. De ganse verzameling is getroffen. Nu reist den burgemeester van der Werff op, went zich tot de razende hoop en spreekt met koele ernst: Ik heb den vaderlande een dure eed gezworen, en die zal ik trouw en heilig houden. Wilt gij mijn ombrengen, dan mag gij het doen; want sterven moet ik toch eenmaal, en het is mijn onverschillig of ik val door de hand van den vijand of door die van uw. Hier is mijn lichaam, deel het onder uw en verzadig u daarmee, zo ver het rijkt!

32.

Grootheid voert onweerstaanbaar tot de bewondering en zelfs de gemeenste natuur voelt zijnen invloed en wordt daarvan beziel. De onverschriktheid en geestdrift van deze echte republiken sloeg de trotsheid der laffe schreeuwers ter neder. zij verstomden en sluipten schaamtevol weg. Het grootere gedeelte van de raad en de burgeren deelden van der Werff's patriottische gezindheden en zijne moed ontvlamde de hunne.

„Wij hebben eenen linker arm”, antwoorde eens van de wallen een van de gewapende burgeren aan de span-

jaarts, toen zij door deze wierden aangezocht, de stad overtegeven, om van gebrek niet om te komen, — „wij „hebben eenen linker arm, die kunnen wij verteeren, „wanneer wij honger hebben; want slegts de regter ge- „bruiken wij ter onzer verdediging! liever geven wij „de stad aan de vlam prijs en verlaten. de rokende „puinhopen (22. september), eer wij de dwinglandei „uwer beulen verduren!” De vrouwen, door de voor- stelling van de mishandelingen van de spaansche krijchs- lieden, die zij bij de val van de stad hadden te ver- wachten, tot wanhoop gebracht, versterkten hun echt- genoten en zoons in het heldhaftige besluit, eer het uiterst te lijden, als zich overtegeven.

33.

De spaansche partij onder de inwooneren zettede daarintegen zijne pogingen en heimlijke kuiperijen voort, om Leiden te brengen in de macht van de vijand; en om zoo veel te zekerder dit boosaardige plan uit te voëren, stelden zij alles te werk, om bij de burgerij de raad verdacht te maken en de banden van het we- derkerig vertrouwen door argwaan los te maken. Het kwam zo ver eindelijk, dat de voorslag wierd gemaakt in hare geheime vergaderingen, om tot een onderhan- deling met de belegeraars de raad met de wapenen in de hand te dwingen.

Een getrouwe begijn ontdekte gelukkiglijk, welke ge- luisterd hadt in de onheil spellende samenkomsten van de verraders, hun gevaarlijke plans, en door wijze maatregelen van voorzigtigheid werden zij verijdeltd. Maar terwijl de stad daardoor van een gevaar werd bevrijd, hetwelk in haar boezem haar bedreigde, stondt zij op het punt, om te bezwijken voor een andere niet geringere.

Francesco Valdes, op het naauwkeurigste onderricht van de ontevredenheid en gebrek aan eendracht onder de bewoners, bouwde op deze omstandigheden voor zijn plan zoo gunstig, om door een onverhoedsche aanval de stad in zijn macht te krijgen. Al de toebereidsels tot een algemeene storm wierden gemaakt, en reeds was den dag van de uitvoering bepaalt. Hij kwam, maar den veldheer zweeg en den aanval had niet plaats. Indien men het bericht van de historieschrijver strada mag geloven, dan was liefde en galanterie de weldadige godheden, die hier zo onverwachts tusschen beiden kwamen, en de slagen van een nabij zijnd onweder van leiden afwende.

„Valdes”, dus verhaald Strada, „was den vereerer van een jonge Nederlandsche dame, die zich destijds in de Haag ophielt en zijn gade werd in het vervolg.

Dikwijls gedurende het beleg bezogt hij de dame van zijn hard en bereide eens ter harer eer een luisterrijk feest, waartoe, door een' toeval of misschien ook wel met opzet, juist den dag voor de bepaalde storm gekoozen werd. Zij verscheen in het verzamelde talrijke gezelschap; dog geensints met een gelaad van opgeruimtheid en vreugd, maar in diepe zwaarmoedigheid en zonder deel te nemen aan de vrolijkheid en de vermakelijkheden van het feest.

De spaansche veldheer ontging zijn geliefdes sombere temming niet, en daar over vol onrust en ontsteldtenis, bezweerde hij haar, om de rede van hare kommer hem te openbaren. In het eerste weigerde zij het; eindelijk op zijn herhaalde dringende beden antwoorde zij: „Hoe

„zoude ik aan de vreugde mij overgeven kunnen, daar
 „het ongelukkig leiden mij met het bloetvergieten en
 „alle de gruwels van de volgende dag onophoudlijk voor
 „de oogen zweefd?”

36.

„Valdes ontsteldt, en verzinkt in een diep gepijns. Lang
 kampt hij met zich zelve, en weet niet, tot wat hij zal
 besluiten.

„Maar de tranen van een schoone vrouw en de tover-
 kracht der liefde zijn onweerstanlijk, zelf de stem der
 roem moet verstommen voor dezelve. Daarteboven hoopt
 hij, dat in weinige dagen den honger, ook zonder slag
 of stoot, hem de stad overleveren zal: en van de vij-
 ands vloot vreesde hij noch niets; want een gelukkigen
 afloop harer onderneming schijnt hem onmogelijk. Hij
 smeekt der dame, zich gerust te stellen, geeft heimlijk
 haar de verzekering, Leiden niet te bestormen, en —
 houd zijn woord. —

37.

Groot waren de hinderpalen, die de Nederlandsche
 vloot op zijn avontuurlijke togt reeds overwonnen had,
 maar grooter en talrijker bleeven er nog te overwinnen,
 en hoe wijd was hij ook thands noch van het voorgestelde
 doel verweidert! Hij moes verschijden dagen lang op de
 Noordaa werkloos leggen blijven, zonder te kunnen ver-
 der komen; want het water verminderde gedurende deze
 tijd, in plaats van te meerderen, omdat de wind was
 geloopen na het noord oosten.

*Het stond niet hooger als negen duimen boven het
 laagste land, en de galleijen hadden een diepte van ach-
 tien tot twintig van nooden. Deze ongelukkige omstandig-
 heid maakte een zodanigen indruk op de nederlandschen

admiraal Boisot, dat hij op een gewenschte afloop alle hoop geheel opgaf. In de grootste vertwijffeling schrijft hij aan de prins van Oranje: „Slechts God alleen, die het water kan gebieden dat het wassche, vermag hier helpen.”

38.

Doch Willem, niet gewoon, door wederwaardigheden zich afschrikken te laten, antwoorde den bevelhebber des vloots: „Indien niet den eerst volgenden springvloed een toereikende massa waters brengt, dan moet men de zoogenaemde kerkweg, een zeer hoge dijk doorgraven, en beproeven, om een aantal lichte vaartuigen met levensmiddels heimlijk na Leiden te voeren, om de drukkendste nood ten minsten te verlichten. Want indien het slegts mooglijk is, de stad noch een korte tijd te houden, dan kan men daar met zekerheid op rekenen, dat het latere jaargetei genoeg water aanbrengen zal, om dan het ontzet uitvoeren te kunnen.”

Kaptein Gremi, een moedige en ondernemende Zeeman boot vrijwillig zich aan, om met een getal transportschepen zulks te probereren. De leijdenaren werden door een duif, die de laaste boden meê uit de stad hadden gebracht, van dit voorneemen onderricht, en tevens gewaarschouwd, door de vijand zich niet misleiden te laten; die welligt wel eens konde beproeven, om onder het masker van een nederlands eskader van proviantschepen, de stad te overompelen.

39.

Welk een beeld van verschrikking en van de uiterste menschlijke rampen leverde in deze dagen, de laasten van september, het ongelukkig leiden op. Honger en elende woeden daar in de ijsselijkste gedaante. Reeds sints zeven

weeken hadt men geen brood meer gehad: alleen de kraamvrouwen ontfingen daaglijksch een half pond beschuit. Paardenvleesch en kattenvleesch waren lekkerneijen, welken men slechts nu en dan op de tafelen der rijke zag. Vele voorname vrouwen slagten haar schoothondjes en atten hen op.

De armeren voeden zich met boomblaren en stuk gesneden huiden; schepten het geronnene bloed uit de gooten en verslindden het, of krabden oude beenders uit de meshopen en knaagden aan hen. In de plaats van het bier werd er eenen drank van haverbolsteren of bedorven moud met alsen genooten, of men dronk water met azein vermengt. De kinders kwammen van gebrek om, en zuigelingen versmachten aan de leedige borsten van de moederen. Dikwijls vont men moeder en kind ontzielt.

40.

Vijftien arme lieden, die men op hun smeken uit de stad lied gaan, om de hongerdood die hun wachte te ontgaan, werden door de spanjaarts naakt na hun jammervolle kerker teruggejaagt. Het verschriklijke gevolg van het gebrek was een pestaartige ziekte, die niet weiniger als 6000 menschen in de graven sleepte. De overblijvende, verzwakt van honger, hadden naaulijks kracht genoeg, om der overledenen leiken te begraven.

Eens zag men een dood lijk, dat in de straat gevonden was, rechtop voor de woning van een van de burgemeesteren gezet, als het ware om de bezitter des huis door dit schrikbeeld tot het doen ophouden van de algemene elende te noopen. Ook de vijligheid van de stad leedt onder deze omstandigheden; posten, die te voren met tien mannen bezet werden, konden thans te

naauwen nood noch de halft dezer manschap bekoomen; en wanneer smorgens de wachts werden afgelost en nauw na hare woningen terugkeerden, vonden zij niet zelden vrouw en kinderen dood.

41.

In deze dagen van den jammer konden slegts het gezicht van de Nederlandsche vloot de bezweikende moed noch schragen van de wanhoopige inwoonders. Van de wallen weezen deze ongelukkige elkander de vriendschappelijke zeilen, en vergatten eenen oogenblik de verschrikkingen des tegenwoordigen, bei het verruklijke uitzicht op een spoedige verlossing; doch dezen eenigen en onzekeren troost zelfs was weder verdweenen, wanneer zij na de loop des winds zaggen die steeds ongunstig bleef.

Maar als juist hunne vertweefing en nood de hoogste graat bereikt hebben, is het lot verzoent. Zoo veel inspanningen aan de eene, en zoo veel standvastigheid en volharding aan de andere kant verdiende het, door een gelukkigen uitkomst beloont te worden. Er verhief eenklaps, op de 28ste van herfsmaand, met de vloed zich een frisschen noord westewind, een' bode des hemels voor de bedrukte inwoonders van Leijden, die hunne reeds verdwenene hope op nieuws verlevendigde.

42.

Zij draaide kort daarop een weinig zuidelijker, en voerde de golven der zee met geweld over het land na de stad heen. Het water berijkte een hoogte van derdehalve voet, en in den omtrek van tien duidsche mijlen wierd alles overstroomt. Nieuwe werkzaamheid bezielde thans de Nederlandsche vloot. De donkere en met lidteekens bedekte gezichten der zeeuwsche bootsmannen

klaren op, als bij den aanblik van een vijandlijk escader. Alles grijpt na de touwen en riemen, en met de grootste spoed werden de toebereidsels gemaakt, om over het hoge land verder heen te dreiven (1. tot 3. oktober).

De bevelhebberen besluiten, om de vloot in verscheidene smaldeelen te verdeelen en zoo de vaart door de kerkweg te proberen; indien het aan het nodige water ontbreken mogte, dan zoude 12 of 13 man uit elk vaartuig gaan, om het over de ondieptes heen te werken. Het teeken tot het vertrek word gegeven. De linker vleugel had Boisot met 25 galleijen in de richting van Zoeterwoude, den admiraal van Zierikzee met een gelijk getal vaartuigen de rechter, en den vice-admiraal met even zoo veel scheepen roeide ter zijde af naar Zweeten.

43.

Agt of tien galleijen onder Philippus Asseliers bleven intusschen op de noordaa leggen, om het geschut en de proviant te dekken. Tegen middennacht dreven de bevelhebberen met 20 van schansgravers bezette galleijen bij de kerkweg aan, verdringden de aldaar aan beide zijden verschanschte Spanjaarts, en verzeerden door snel opgeworpen borstweeringen en door voetangelen, waarmee den weg beleid was, zich tegen de ondernemingen van de verdreven vijanden. Onder de bescherming van deze toebereidsels vangen de schansgraveren hun werk aan, en doorstaken de dijk op drie plaatsen.

De gehele proviantvloot, meer als honderd zeil sterk, dring thands in de polder van Meerburg door drie openingen, terwijl de gewapende scheepen een hevig vuur op Zoeterwoude maakte, waar een talrijken spaanschen post aan beide zijden der kerk achter schanssen stond. Verscheidene huizen van het dorp werden in de brand

gestooken, en de vaard door de kerkweg wierdt gelukkig en met de uitstekenste dapperheid volbracht; slechts zes man verloor daar bij het leven, en twee schepen, die van de anderen afgeraakt waren, werden genomen door de vijand.

44.

Niet stadwaards, maar ter zijden af na de Vrouwenbrug en het Papenmeir wende nu de vloot zich, waar bij de manschap gedwongen waren, de schepen over eenigen ondieptes heentesleepen. Deze niet verwachte wending deed in Zoeterwoude de Spaansche bezetting verschrikken. Zij vreesde te zullen omsingelt en afgesneden worden, en daar zij ter gelijker tijd gewaar werd, dat het water op eens een geheele voet hoog gerezen was, beving deze anders zoo onvertsaagde krijgsmannen een plotselingen schrik; zij gaven alle verdere verdediging op, en waren maar bedagt, om uit het dubbelde gevaar, door de golven te worden verslind of door den overbiddelijken vijand omringt, zich door een overhaasten vlucht te redden.

Het was een donkeren stormachtigen nacht. Valdes nam het eerste de vlugt. Hem volgde Alonzo Lopez Galli met zeeven vanen. Op de dijken trokken zij terug, want alles om hun was overstroomt. Geene wende zich na Voorburg en de Leidsche dam, deze eilde na Voorshoten. Te laat om hen de terugtogt afsnijden te kunnen, bemerkten de Nederlandsche bevelhebbers den vlugt van de vijanden. Maar zij zetten aanstonds de vlugtenden naar, en eenige galeijen naderden de dijken en bereikten gene.

45.

Met harpoennen en bootshaken trokken de zeeuwen de

woeddende spanjaarden in hare vaartuigen; anderen sprongen uit de schepen in het water, volgden de vluchtelingen en doorboorden hun met hun lange verroestte deegens. De spaansche hopman Pedro Ciaccone van Borgia's regiment, dat de schans bij Lammen bezet hielt, was tot de verdediging van een brug toegesneld. De zeeuwen omringden de brug, trokken Ciaccone met vier boothaken na beneden, en worpen hem, dewijl ze hem voor dood hielden, in haar vaartuig.

Maar de Hopman was nog dood nog gewont, want de kromme punten van de boothaken hadden gelukkiglijk enkeld zijne kleederen gevat, en terwijl het bootvolk bezig was om er noch meer van zijn vlugtende landlieden optevissen, richt hij plotselings zich op, grijpt een bij hem liggende scheepsbijl en veldt met dezelve drie bootsmannen snel na elkanderen neder. De overigen, vol schrik over de woede van den herleefden dooden, springen in het water en geven hun met koorn beladen vaartuig aan Ciaccone over, en den dapperen man bereikt gelukkiglijk zijn wapenbroeders met zijne buit. Meer als 200 spanjaarden verlooren op deze overhaaste terugtocht het leven, en al de wijn en proviand van de bevelhebber Valdes viel de overwinnaars in handen.

46.

Intusschen bleef het noch steeds onzeker, of de nederlandsche vlood, bij alle alreede verkregene voordeelen, de stad, het laaste doel zulker onmeetlijke inspanningen, berijken zoude want altijd noch zijn de hinderpalen niet allen overwonnen. Om van de punt, alwaar zij thans zich bevond, Leijden te bereiken, moest zij, dewijl het land aanmerkelijk hooger was, haar vaart uit het Zoeterwoudsche kanaal door de zoogenoemde vliet nemen.

Maar deze gragt, welke van het dorp Lammen na de stad loopt, was niet slechts door ingehijde palen aan den ingang, maar ook door een vijandige schans bij Lammen, tusschen de Vliet en het Roonburger kanaal gesloten. Dees groote vaste schans, waarin den Spaanschen oversten Borgia bevelhebber was, moes eers worden veroverd, eer men de Vliet naderen kon; dus bleef er voor den nederlandschen vloot niets over, als te besluiten tot een aanval op dezelve.

47.

Door een duif wierden de belegerden van dit voornemen onderrigt en teevens aangemaant, om den aanval te ondersteunen door een uitval. Het geschut werd door Zoeterwoude over de Papenmeir aangevoërt en zoo rasch het was aangekomen, begon het vuur tegen den schans (2 Oktober). De spaansche bezetting van de zelve verdedigde zich met ongewone dapperheid, en de Nederlanderen leeden een aanmerkelijk verlies; het vijandelijk geschut was voortreflijk gerigt, een enkele schot uit den schans doode op eens zeven Nederlanderen.

De bevelhebberen van de laatsten twijfelden ten laatsten, of zij den schans zouden kunnen bemachtigen zonder de opoffering van talrijke manschappen. Ja toe ook den verwachtten uitval der Leidenaars niet volgde, begonnen zij te vreezen, dat de stad zich al overgegeven hadt, een vrees, welke de volgende morgen eerst weder verdween, toen men nog den stadsbanier op de toorns zag.

48.

De bevelhebberen van de vloot hielden thans een be-
raatslaging te Zoeterwoude, waarin werd besloten, om
nog meerdere vuurmonden aan te voëren en de volgende

morgen den aanval op den schans te vernieuwen. Een meedelid van de vergadering deed de voorslag: om den schans bij Lammen, wier verovering zoo veel zwaarigheden opleverde, te laten leggen en ten oosten van dezelve, waar de grond effen en op onderscheiden plaatsen reeds overstroomt was, een doorvaart na de nog eene derde mijl van daar gelegene stad graven te laten.

Het gedonder des Nederlandschen geschuts bij den aanval op Zoeterwoude en 't gezigt der opsteigende vlammen boven het dorp hadden de belegerden op nieuws vervult met blijde uitzichten. Maar eerst laat vernamen zij den aankomst van den vloot bij Lammen, want het schrijven van de Nederlandschen Admiraal, waarin zij daarvan onderricht en tot een uitval aangemaand wierden, was de vijanden in handen gevallen. Nu zij van hunner vrienden nabijheid waren onderrigt, weezen de bevelhebberen de burgers, om hun tot een uitval aan te vuren, van de muren af de schans bij Lammen met de woorden: „Achter gintsche wallen is brood, wilt gij het daar laten leggen en van honger sterven?”

49.

„Nee, neen!” luide het antwoord van de geheele hongerende meenigte: „liever willen wij met nagelen en tanden de wallen doorknagen!” De laatste krachten worden ingespannen, alles maakt zich gereed tot een uitval. Het blijde vooruitzigt, om brood te vinden, is den talisman, die hun hunne zwakheid plotseling doet vergeten, en zelfs de vrees voor de dood overwint. Vrouwen en kinder moeten zich verwijderen van de muren, en alle de vaartuigen in de stad worden op de kanalen gebragt.

Maar in de nacht van de tweede op de derde van Wijnmaand veranderde het gansche toneel. Valdes,

welke van Zoeterwoude na Leijderdorp had gevlucht, had Borgia bevel gezonden, om in tijds aftetrekken, dewijl hij hem wegens de stelling des Nederlandschen vloots, geen bijstand konde verleenen, indien hij wierd aangevallen door eene sterkere macht. De zekerheid eener zoodanige aanval aan de eene en eener uitval van de belegerden aan de andere kant beweegden Borgia tot de aftocht.

50.

Terwijl men nog te lammen hierover beraadslaagd, stort plotselings een zesentwintig voeten lang stuk van de Leidsche stadsmuur, tusschen de Koepoort en de Bourgondische toorn, met een geheel bolwerk, onder vreesselijk gekraak in. Deze toevallige gebeurtenis, welke eenige dagen vroeger geschiedt, waarschijnlijk den ondergang van de belegerden tot gevolg gehad hebben zoude, bespoedigt tans haar bevrijding. De spanjaarts te Lammen houden het voor de werking van een schriklijke uitbarsting, door de belegerden zelve veroorzaakt, om een weg zich voor den uitval op morgen te banen. Van vreeze en schrik bevangen, werpen zij in alle ijel hun geschut in de Vliet, en verlaten de schans zonder trommelslag in diepe stilte.

Het verhaal eenes knaaps, die gedurende de nagt bemerkte had, dat uit den schans de brandende lonten waren verdweenen, zonder weder te verscheinen, bracht den belegerden de volgende morgen het eerste op het vermoeden van hetgene er te Lammen was voorgevallen. Men wenste zekerheid te hebben, en den knaap liet zich door de belofte van eene beloning van zes guldens bewegen tot het nadere onderzoeken van de zaak. Hij sluipte uit de stad na de schans, en wenkte met de hoed ten teeken, dat hij onbezet was.

51.

Eenen man, die de knaap was gevolgd, bevestigde de bleide bootschap, en aanstons rukte de hopman Gerrit van der Laan met zijn Schutters naar Lammen, om den vlood te ontvangen. Twee afgezende galleijen bragten den admiraal Boisot de tijding van de aftogt van de spanjaarts. De verwijdering van de vijanden uit de schants is het sein tot het vertrek des vloots; de palen aan den ingang der Vliet worden opgeruimt, alle de hindernissen zijn gelukkiglijk overwonnen, juigchend roeit de gansche vloot de Vliet op. Zondag de 3de van wijnmaand, 's morgens om acht ure, werpt zij de ankeren dicht voor de stad.

Welke vreugde verwekt de aankomst hier der redderen waarmede leven en vrijheid terugkeeren. Wat voor uitberstingen van luid en algemeen gejubel, hoe veel tranen der verrukking en der dank! „Leiden is gered! leiden is vrij!” zo klinkt het door de geheele stad, en dezen vreugdekreet drijft, als een stem van den Hemel, de halve-dooden uit haar lang geslooten graf. Alles, wat nog maar kracht heeft om zich te bewegen, waghelt na buiten, om de redders te zien en te verwelkomen; en wel dra zijn de oevers des kanaals en van de Vlietbrug met een dichte menschedrom van elken ouderdom en geslagt bedekt.

52.

Hier staan zij, de onlangs noch zoo gegoedde en gelukkige inwoneren Leiden's, thans de treurigste beelden van de menschlijke elende, en met hun magere lichamen en ontvleschte gezichten na levende geraamtes gelijkende. Met woedende honger gefoltert, strekken zij hunne handen en voeten uit, om brood, haringen en

andere eetwaren optevangen, welke van de schepen hen de bootsmannen toewerpen.

De sterkste en vlugste springen tot booven den borst in het water en zwommen aan boord der schepen, om zoo veel te vroeger iets te bekomen. Eenige snellen met haar erlangde buit naar hun versmagtende huisgenoten te rug, om met 't zoo lang ontbeerde voetsel haar te verwikken. Andere, niet in staat de folterende honger te bedwingen, verslindden de ontvangen levensmiddels in zulken overmaat, dat zij haar onmatigheid met de dood bekopen moesten.

53.

Met de betuigingen van de hoogste vreugde wierden Boisot en de overige bevelhebbers van den vloot ontvangen van de geredde en dankbare inwoners. Zoo gaauw de eersten waren aan land gestapt, begaven zij zich met hun zeemannen na de kerk, en een talrijk gevolg van inwoners gingen mede. De dankbare harten vloeiden over van blijde verrukking, en vaak werd het psalmgezang van snikken en weenen afgebroken. Na den geeindigden godsdienst gaf alles zich over aan de vreugde, en door klokgelui en kanongedonder en vuurwerken wierd den merkwaardigen dag van de wonderbare redding van Leiden gevierd.

De nederlanders had het ontzet maar 40 mannen, de spanjaarts echter meer als 4000 gekost. De laatste verlieten noch op den 3de al hunne posten om de stad, verbranden hun tenten en vernielden de schansen. Hunnen aanvoerder trooste zich over het geleden ongeluk met de gedachte, dat niet den moed van een verachte vijand maar het onweerstaanlijke geweld van het water hem had gedwongen tot het opbreken des belegs.

54.

Maar niet zoo gemakkelijk lieten zijn soldaten zich, welke de plundering van Leijden en schaadloosstelling voor hun achterstallige soldei was beloofd geworden, over de veridelde hoop, om hun voldoening te bekomen, gerust stellen. Zij verwekten wederom een opstand, namen hun aanvoerder gevangen, die in verdenking bij hun was gekomen, dat hij, gewonnen door omkoping, den alreede vast besloten storm niet beproeft had, en hij moest zich gelukkig rekenen, dat ze niet in de eerste uitbersting van haar woede hem in stukken hieuwen. Gebonden met touwen, als een misdadige, sleepten zij hem met zich voort, jaagden hun officiers weg, koozen een eletto, en rukten voor de stad van Utrecht, om door plundering derzelve voor hun ijschen zich schaadloos te stellen. Maar de burgers slooten haar poorten, en sloegen met groot verlies de aanvallen van de razende terug. Eindelijk bewerkte Valdes zelve bij de commandeur de betaling van de achterstallen, waarop zij, gelijk gewonelijk tot haar plicht terugkeerden, en in den omstreek van Maastricht in de winterkwartieren werden geleid.

55.

Den prince van oranje hoorde te Delft juist de namidagspreek, toen zijnen helbardier, Hans van Bruggè, de boodschap der redding der stad Leiden hem bragt. Na het eindigen van de predikaatsie liet hij de heuchelijke tijding van de kansel bekendmaken, en peilsnel vloog zij door de stad en de gansche omtrek, en verbrede overal de levendigste vreugde. De volgende dag (4. Oktober) begaf den prins zelve zich na Leiden, dankte de inwoners voor hun trouw en standvastigheid en maakte een verandering onder de medeleeden des raads. Hij liet daarop in

de omleggende plaatsen bijdragen en levensmiddelen inzamelen voor de Leidenaars, en dezelve vielen zeer voordelig uit, want uit Delft alleen ontvongen zij voor 1000 guldens aan waarde.

Als iet buitengewoon hebben de geschiedschrijveren de omstandigheid opgeteekent, dat op de dag na de bevrijding de wind eerst zuid oost en onmiddelijk daar naar noordwaards gelooopen is, en het water met een storm van het land in de zee terug heeft gedreeven; een gebeurtnis, die, indien ze vroeger plaats gehad hadde, de redding der stad verijdeld hebben zou.

56.

Tot een bewijs van hun erkentlijkheid voor den betoonden standvastigen tegenweer bood den adel en de overige steden van Holland de leidenaars vrijheid van tollen of een hogeschool aan. Zij koozen het laatste, en de 6de januari 1575 werd der stad door eene, in den naam van de spaansche monarch, van de staten van holland en zee-land uitgevaardigde oorkonde het regt ter stigtung eener hooge school uitgereikt.

De bevelhebberen van den vloot wierden van de staten van Holland met goude kettingen en kleinodien begiftigd, en met gedenkpenningen, daar men een engel der verwoesting op zag, die door eene plotselinge overval schrik en dood onder de spanjaarden verspreid. De steedelijke raad van Leijden stelde een jaarlijksche feestdag in tot plechtige viering van het ontzet, en strekte hare dankbaarheid zelfs tot de duiven uit, die gedurende de belegering als brievenbestellers gediend hadden. Zij werden zorgvuldig onderhouden en na hunne dood gedroogd en met uitgespande vleugels, tot een aandenken voor het nakomelingschap, op het raadhuis ten toon gestelt.

57.

In den lente van 1575 beriep St. Aldegonde van Heidelberg en andere duitsche plaats en de eersten openbare leeraars voor de nieu gestigte hooge school, en zoo ontstond te midden van het gedruis van de wapens de beruchte universiteit te Leiden, die de naam van deze stad bij al de beschaafde naatsiën bekend heeft gemaakt, een groot aantal van beroemde mannen in al de vakken van de menschelijke wetenschap gevormd en zich tot op onze tijden staande heeft gehouden.

II.

Het beleg van Maastricht (1579).

1.

Een gevaarlijker vijand, als de hertog van parma, hadden sinds de uitbarsting van de omwenteling de nederlander en nog geensints gehad. Een' grooteren veldheer als Alba, was hij geen woesten barbaar; maar het verleidelijke glimplachen van zijn zagtmoedigheid, ten rechten tijd met strengheid en hoge ernst gepaard, wierd voor de ontlukende vrijheid meer verderflijk, als het de moordschavotten van die gevoellooze tiran waren geweest. In den eenen hand het zwaard van de straffende gerechtigheid en in den anderen den olijftak der vrede en verzoening, tradt hij moedig voor het aangezicht der nederlander en, en liet hen tusschenbeiden de keus. Slechts dan, wanneer deze werd afgewezen, zou gene den wederspanling treffen, en de beledigde monarch genoegdoening verschaffen. Met vriendlijk

overreedende woorden maant hij den afvalligen aan, om onder de zachte scepter van haar regtmatige soeverijnt te rugtekeren, ja hij bied zich zelve tot de bemiddelaar van haar overtredingen tegen de majesteit aan, overtuigt, dat weiniger de stem van hun eigen hert, als de kuiperijen van een klein getal onbeschaamde en eerzugtige verleideren, hun daartoe hadden vervoërd.

2.

Intusschen trachten zijn zendelingen de in parteeijen verdeelde naatsien na zijn wenschen te stemmen, en het gelukt hem, ten minste een gedeelte harer te winnen en aan zijn koning weder te onderwerpen zonder slag of stoot.

Doch niet door woorden alleen, door vermaningen en beloften wil hij tot de afgevallene spreken: daden moeten zijn aanbiedingen ingang verschaffen, en hij besluit de eene of de andere belangrijke onderneming uittevoeren, om niet alleen de twijfelachtige gemoeden tot een vast besluit te brengen, maar om aan de wapens der spanjaarts haar oude glans en het vroegere overwicht weder te verschaffen.

Door de versterking die den Grave van Altens hem had toegevoerd, was zijn leger tot 24,000 mannen te voet en tot 7,000 mannen te paard aangegroeit, en aan de spits van hetzelfde stonden de dapperste en ervarendste veldheeren. Met een voor die eeuw, toe verbazende heiren de toneelen des oorlogs nog niet bedekten, om de weiniger talrijke tegenpartij met een geweldige slach te verpletteren, zoo aanzienlijke macht had den hertog niet meer nodig, om zich voor de vijanden agter vaste stellingen te verbergen, maar kon ze in het opene veld onverschrokken te gemoed treden, en hij aarzelde geenzins, om gebruik van zijn magt te maken.

3.

Christoffel Mondragone en Ottavio Gonzaga hadden alrede in den beginne van het jaar (1579 januari), door eene aanval op het vaste slot Kerpen, de veldtocht geopend. Het grooter gedeelte van de bezetting van het slot was daar juist uit gerukt, toen den 8000 man sterken vijand voor het zelve verscheen. Niet meer als 45 verdedigers bevonden zich noch op hetzelve; maar aan hun hoofd stond een dapperen man, den kaptein Biel van utrecht, wiens moed het gevaar niet nedersloeg, maar in 't tegendeel verhefte.

Een gansche dag lang donderd het geschud van de vijand op de kleine vest; eindelijk, als alreede een groot gedeelte van de muren was verbreizelt, werd zij stormender hand ingenomen (8 januari), en alle de nog levendige verdedigers derzelve, gelijk ook hun dapperen aanvoerder, werd opgehangen, een barbaarsheid, die den spaanschen bevelhebber door de beschuldiging, dat de bezetting wegen gepleegde roverijen niet volgens kriegsgebruik hadt kunnen worden behandeld, vergeefs te rechtvaardigen poogde.

4.

Deze en eenige andere kleine krijgstoneelen was het voorspel tot grooteren. Den hertog van Parma stond op de regter zijde van den Maas, en maakte zich gereed, om zijn troepen over de rivier te brengen, in Brabant te doordringen en, in het geval dat hem de omstandigheden begunstigen, een aanval op maastricht te ondernemen. Deze sterke en allezins gewichtige vesting is eenen sleutel tot Brabant en verzekerd zijn bezitter de gemeenschap met den moezel en met Duitschlant. Daarteboven maakt de ligging van de stad aan den bevaarbaren Maas den aanvaller het vervoeren van het geschut en van de noodige krijg- en mondvoorraad gemaklijk, een aller ge-

wichtigste omstandigheid bij het algeheele gebrek aan voertuigen in Vlaandren en Brabant. Dit was de gronden, welke de hertog deden hesluiten, om zijn oogmerk inzonderheid op Maestricht te rigten; en eindelijk was hem ook de nabijgelegenheid van Keulen ongemeen aangenaam, alwaar het nieuw congres tot sluiting der vrede gehouden worden zou, om op de Nederlandsche commissarissen, door 't gedonder van zijn geschut en hunne nabijheid, indruk te maken.

5.

Het koninglijke leger breekt op, gaat bij Roermonde over den roer en zakte vandaar na den Maas af. Het ongunstig jaargetij (1579 februari), de hooggezwollen rivier, het gemis van eenen brug en de nabijheid van een vijandelijk korps, stelden de overtocht groote hinderpalen in den weg. Het zjeni van de veldheer overwon hen allen. Onder de bescherming eeniger aan de linker oever staande huizen, die hij met een vaandel muskettiers liet bezetten, werd een schipbrug over de rivier geslagen en den overtocht gelukkig volbracht, al hoewel storm en golven den brug grootliks beschadigde.

Het overompeelde nederlandsche corps verdeelde zich in verscheide vaste plaatsen; maar een klein gedeelte van hetzelfde vattede post tusschen 's Hertogenbosch en eindhoven. Ongehindert voerde aleksander Farnese zijn wapenen na brabant, en maakte nu deze dan geene wending, om ten aanzien van zijn waar doel de vijand te misleiden. Evenwel zag den scherpzinnigen Oranje zijn plan door, en zond kaptein Tapin, een Lotharinger, welks talenten en ijver hem tot een zoo gewichtig werk bekwaam maakten, na Mاستricht om de vesting in betere staat van verdediging te stellen.

6.

Den spaanschen veldheer had antwerpen genadert. Zes en twintig vaandelen staatsche krijgslie, Engelschen, Schotten, Franschen, en walen, onder Lanone, Argentië, Mouy en Norris, stonden in het vlek Burgerhout in de nabijheid dier stad verschansd. Parma besloot, dit corps te overvallen. In de flakte voor Burgerhout verdeelt hij zijn heer in twee benden, waarvan het eene tot den aanval van het vlek en het andere tot reserve en tot het observeeren van antwerpen bestemd is. De laatste, uit de Duitsche regimenten Altems en Fronsberg bestaande, vormt zich tot een karré, door Spaansche schutters en ruiteren als met een levendige borstweering omgeven.

Gene, uit het overschot der troepen zaamgesteld, breekt op in vier colommen, onder Gonzaga, Delmonte, Figueroa, en Hautepenne, in de diepste stilte na Burgerhout. Elke colom heeft bij haar een draagbare brug, om over den gragt te komen, welke het vlek omgaf. Den aauval gelukt en de overmacht der koninglijken noodzaakt het Nederlandsche krijgsvolk, om de plaats te ontruimen. Vechtende en van de spanjaarts vervolgt, trekt het onder de beschermende wallen van antwerpen te rug. Hier ondstont een hartnekkig gevecht. De gantse stad geraakte door de nabijheid des vijands in beweging.

7.

Ieder snelde ten wapen. Alle schanssen worden met bewapende mannen aangevult, en het geschut van de wallen donderd op de spanjerts needer. Den aardshertog en den prins van Oranje zelve begeven zich na de hoofdwal en deelen de noodige beveelen uit. Tot den avond duurde de strijdt. Eenige honderde van de vechtende, van beide parteejen, bedekten de strijdplaa. De volgende morgen

trok den hertog, welke geen ernstige oogmerken gehad had op antwerpen, en boven dien niet was voorzien van leefmiddels, zijn leger te rug, te vreden, dat hij de trotse stad had verschrikt, en de vraag voor een gelegerde stad sparende.

Hij rigte zijn mars naar Heerenthals. Op de weg derwaards legt het casteel Grobbendonk. Het wierd aangetaast, veroverd en in den asch geleid. Den Nederlandschen veltheer Lanone volgden het spaansche leger, om deszelfs bewegingen te observeeren, en de oogmerken des hertogs op maastricht werden hem hoe langs zoo duidlijker. Thands maakten hij toebereidselen, om zich met een versterking in de bedrijgde stad te werpen; maar de Marchese Delvasto vereidde zijn plan, terwijl hij al de weegen om Heerenthals, langs welchen Lanone te Maastricht kon komen, bezettede, en reeds op de 12de van de Lentemaand wapperde de koninglijke vaandelen in het aangezicht van de stad.

8.

Op brabantse bodem, aan de linker oever van de Maas, verheft Maastricht haar toorns, een wel gebouwde, en diestijds, volgens Stradaas verzekering, door 34,000 menschen bewoonde plaats, welvarend, neeringrijk en vol bloeiende fabrieken, door sterke muren en bolwerken en brede, diepe graften, gelijk door den naburigen rivier tegen vijandlijke aanvallen beschud. Vlak tegen over aan de rechter oever van de maas lach het stadjen Wijck, als het ware een voorstad van Maastricht, en door een' steenen brug daarmee verbonden.

De bezetting der plaats bestond uit 1200 mannen, grootsten deels Engelschen, Franschen en Schotlanders. Daar bij kwam een paar duizende gewapende burgers en eenige

duizende boeren uit de omleggende dorpen, welke bij de aannadering van de Spanjaarden met vrou en kind in de stad waren gevlucht. Den overste Heve, genaamd Schwarzenburg, was opper bevelhebber der bezetting, en onder hem kommandeerde den reeds vermelden Sebastiaan Tapin.

9.

Dezen schranderen en ondernemenden man regtvaardigde ten volle het vertrouwen van den prins van oranje, en volvoerde met onvermoeiden ijver de bekomene last. Hij laat de stads muren met aarde bedekken, de graft uitdiepen, ravelijnen, halve manen en loopgravens maken, en mijnen en kazematten aanleggen. Bij alle deze werkzaamheden, gelijk ook na der hand bij de verdediging van de stad, bewezen de gevluchte landmannen, een sterk en moedig slach van menschen, voortreffelijke diensten.

Het gemis van een talrijke bezetting werd door de ijver en de patriottische stemming van de burgeren vergoed. Noch zweefde hen de herinnering aan de voor drie jaren (1576 20 oktober) geleeden mishandelingen, als een waarschuwend schrikbeeld, voor ooggen, en het was hun onvrikbaar besluit, zich tot de laatste man te verdedigen, en liever onder de puinhopen van de stad omtrekomen, als zich aan een vijand overtegeven, van wie men geen verschoning kon verwachten.

10.

Denzelfden heldhaftigen geest was verbrijd over alle klassen en standen; zelfs het vrouwelijke geslacht, gelijk eens bei de belegering van Haarlem, bood aan, om de gevaren der strijd en de werkzaamheden aan de schansen med de mannen te delen; en het vervolch van het tegenwoordig verhaal zal ons doen zien, hoe getrouw deze heldinnen de vrijwillig opgenomen verplichting vervullen, en aan de

zijde van hare mannen en geliefden weten te vegten en te sterven. Schwarzenburg zelf was een koen en onverzaagden krijgsman, en onder zijn' officieren bevondden zich even zoo wakkere mannen. Boven allen overigen onderscheide zich Tapin, en Moncada, eenen spanjaard, welke uit den koninglijken in den Nederlandsche dienst was overgegaan, en de prins van Oranje reeds verschijden jaren als krijgsvouwmeester gedient had. Overal vinden wij gedurende de belegering deze beide dapperen, als leidende geniussen, aan de spits van hun wapenbroeders.

11.

In deze toestand en stemming vond den hertog van Parma de stad en derzelve bewoners, als hij verscheen in haar nabijheid. Na 't verdrijven van eenige drommen ligte vijandige troepen, die de ommestrecken van Maas-tricht verwoesteden, om zijn leger de middelen tot haar onderhoud moeilijk te maken, berende hij de stad, terwijl Mondragone met een afzonderlijk corps het stedeken Wijck insloot. Twee bruggen, boven en beneden de stad over den Maas geslagen, onderhielden de gemeenschap tusschen beide legerbendes, en slooten tegelijk de belegerden de rivier en benamen hen het uitzigt, om door middel van dezelve manschap en voorraad binnen te brengen.

Vier groote schanssen, aangeleid op de brabantse zijde zouden de stad van de vereniging met de naburige landschappen beroven; maar het ontbrak aan arbeideren tot het aanleggen dezer werken; want de schansgraveren, welke den Graaf van Mansfeld in het lukzemburche opriep, wazzen noch niet aangekomen, en de bewoners van de naburige dorpen had de vrees voor de mishandelingen van de spaansche krijgsmannen verjaagt.

12.

In deze verlegenheid wende den hertog zich aan de soldaten, en spoorde hun door geschenken, en meer noch door zijn eigene voorbeeld, tot een arbeid aan, tot welke hunne dienst eigenlijk hun niet verpligte. Hij zelve neemt het eerst den schop in de hand en draagt de eerste takkebosch aan op zijn schouders. Thands is er geen aanmoediging meer van nooden. Het voorbeeld des geliefden veldheeren werkt op het geheele leger met toverkracht, officiers en soldaten slaan hunne handen aan het werk, en na een tijdverloop van maar twee dagen zijn reeds de twee schansen voltooit. Op de regte zijde van den rivier naar de kant van Wijck worden twee dergelijke werken aangelegd.

Het plan van alexander was zich niet met een langdurige belegering intelaten, maar door geschut en mijnen een aanmerklijken bres in de muren te openen en dan onmiddelijk een algemeene storm te wagen, om de knoop der verwikkeling snel en met een beslissende slach doortehakken. Het schijnt, dat hij de stad voor weiniger vast hield, als ze in de daad was, en op de hoog gespannen moed niet rekende, die haar verdedigers bezielde.

Johannes Baptista Plato en Propertius Baroccio, twee van de beste ingenieurs van de spanjaarts, wierden aan het hoofd van de belegeringwerken gezet. Den veldtuigmeester Hierges, den zoon van de Graaf van Barlaimont, voerde geschut en munitie van Namen en Luik op de rug van de maas aan.

13.

Francesco Mondesdocha, voorheen koninglijken bevelhebber van Maestricht, en met al de voordelen en de gebreken van de vesting bekend, reed, om den aanval

tegen het bolwerk aan de bosscher poort, de naste aan den rivier, als de zwakste zijde van de stad, te regten. Den jongen graaf Sangiorgio, een goeden ingenieur, en den hertog zelve stemden in met zijn gevoelen. Maar Barlaimont beweerde, dat den aanval tegen de Brusseler poort gerigt worden moest, en hoe min door de aangevoerde gronden hij ook den opperbevelhebber overtuigde, gaf dezen evenwels toe, om de veldtuigmeester niet door wantrouwen in zijn kunde te krenken.

De brusselsche poort, die ook na Tongeren en luik lijdt, werdt dus tot den aanval bestemt, en de belegeraren openden tegen dezelve, niet zonder een aanmerkelijk verlies, de loopgraven, op een afstand van een musketschot, volgens de gewoonte dier tijden, wanneer men noch voor de vestingen geen lage werken aanlag; want in deze nabijheid konden de aanrukkende benden door het geschut der hooge wallen niet getroffen worden, en waren aan het geweervuur slechts der ravelijnen en des bedekten wegs blootgesteld.

14.

Den ijverigen Tapin verontrustede de belegeraren door herhaalde uitvallen bij hun werken, en nootzaakte niet zelden de arbeideren en de bedekking met de degen in de vuist tot de vlucht. Een zoodanigen uitval kwam eens het spaansche regiment Figueroa duur te staan. Het was op klaar lichte middag, en in het leger alles gerust en onbezorgt. Plotselings verschijnt Tapin aan den spits van 600 mannen voor de linien. Met de snelheid der bliksem werpt hij zich op het genoemd regiment, verjaagt hetzelfde met een verlies van 200 mannen van zijne post, laadt de loopgraven tot op meer als honderd schreden vernielen, en keert, zonder een enkele man te hebben

verloren, te rug na de stad. Voorzichtiger gemaakt door zulk een gevoelige slag, verzekeren de belegeraars door het oprichten van verscheidene werken ter beschutting zich tegen soortgelijke overvallen, herstelden weldra weder de schade en zetten met dubbelden ijver hun werkzaamheden voort.

15.

Op de 25ste van de lentemaand zijn eindelijk twee bresbattereijen opgericht, en vijf en veertig vuurmonden worpen vlammen en ijzer op de stad. Zesduizend kogelen werden op deze en de volgende dag na de muren en het bolwerk aan de Tongerensche poort geschoten. Maar de verwachting van de belegeraren, op deeze weg het voorgesteld doel snel te berijken, verdween, toe zij door de ontstane openingen bemerkte, dat de belegerden achter de courtine noch een tweede wal opgericht hadden.

Onder de bescherming van vier ver dragende, op een naburige heuvel geplante veldslangen, die waren bestemd, om door hun vuur den belegerden van het aanleggen van nieuwe werken, tot versterking des belegerden gedeeltes van de stad, en van verdere uitvallen aftehouden, wierden de geschutstellingen gebouwt; en middelerwijl een gedeelte des voetvolks bezig was, om kanonnen en munitie uit de vaartuigen aan het land te brengen, sleepte Gonzaga's ruitery takkebosschen en wozakken aan, bestemt om de graft te vullen, om er op de dag der bestorming een weg door te banen.

16.

Onder deze omstandigheden vindt den Hertog het noodzaaklijk, nog een tweeden aanval te doen, op de stad, waartoe de alrede aanvankelijk van Mondesdocha voorgeslagen bosscher poord, of de hoge poort aan de water-

kant, werd bestemt. Hij nam zelve thans de lijding des eersten aanvals op zich en droeg aan den graaf Mansfeld dien van de tweede op, welke eene batterij van twee en twintig stukken geschut liet oprigten tegen het bolwerk aan de bosscher poort. Mondragone, van de andere oever des maas, ondersteunde zijn vuur op dezelve met een batterei van zes vuurmonden, en te gelijker tijd werd ook het beschieten der Brusselsche poort met gelijke ijver voortgezet. En niet enkeld boven de aarde, ook onder de oppervlakte van dezelve werden de vijandlijke werken door mijnen en ondergravingen aangevallen.

17.

Tot een' grooten veldheer door de natuur reeds bestemt, had Alexander Farnese door een ijverige beoefening van de krijgskunde beantwoord aan deze bestemming. Geen vak van de weetenschappen, welke het legerhoofd vormen, was vreemd aan hem gebleven. Ook in de moeilijke kunst des aanvals en van de verdediging van vaste plaatsen, welke in dezen oorlog meer als eenige andere vak van de militaire wetenschappen werd beoefend, had hij aanzienelijke kundigheden verwerfd, en daar verwandte uitsteekende geesten en wederzijdsch talent elkaar gemakkelijk kennen leeren, zoo verzamelde hij allengs den bloem van de beste en meest bekwame krijgswetkundigen en artilleristen om zich henen.

Een van de talentrijkste medeleden dezer school, den gunsteling des hertogs en zijn voornaamsten raadsman, was den kaptein Rhosne, aan wie de tijdgenoten een aanmerkelijk deel aan zijn overwinningen toeschrijven. Overeenkomstig de voorslag dezès officiers liet den veldheer een mijn tegen het door de belegerden voor de Brusselsche poort aangeleggen ravelijn graven, om een gedeelte

deszelve te doen in de lucht springen; want bij de belegeringen dier dagen was het geen ongewoonte, mijnen tot het maken van bressen ook aanteweuden.

18.

De opmerkzame belegerden echter ontdekten weldra de onderaardsche werken van de vijanden en trachten dezelve door tegenmijnen te verijdelen, wier verdediging grootsten deels het vrouwlijk geslacht op zich nam. Deze heldinnen, die met de mannen in moed en onverschrokkenheid wedeiverden, wenden tot de verdrijving van de spaansche minneurs uit hun galleijen niet enkel de toenmaals gebruikelijke middels, kunstvuur en verstikkende dampen, aan, maar bedienden zich ook van een nieuwe, waarschijnlijk van hunne eigen vinding, het kookend water, hetwelk zij op der spanjaarden hoofden gooten.

Dit ongewoon aanvallend wapen veroorzaakten de nitvindingen van een eeven zoo nieuw verdeedigenswerktuig. Men verzag de Spaansche mineuren, om hun te beveiligen tegen de gevolgen des kookenden waters, met houten schilden van eenen duim dik, die beneden eenen voet en boven een schietgat hadden. Van deze schilden gedekt, vuurden zij met pistoolen op de Nederlandsche Amazonen. De gemaakte mijn beantwoorde intussen niet aan het voorgestelde doel.

19.

Van eene krachtadigere werking daarintegen was een tweede mijn, door den ingenieur Plato tegen het ravelein gegraven. Met groote voorzichtigheid lag den knstenaar het hoofd van dezelve, buiten het gezicht van de belegerden aan, en leide zijn gallerij na compas en winkelhaak, een niet zeer gebruikelijke mannier, naar de bestemde punt. Het geluk begunstigde zijn kunst, de uit-

barsting volgde, en een deel van het ravelcin werdt verniet. De hertog was zelve in de nabijheid: 800 spanjaarts, onder de kaptein antonio Transoco, bestormden onmiddelijk het ravelein, en zouden het hebben beklommen, indien zij niet opgehouden geworden waren door eene met stormpalen verziene traverse. Intusschen bleven zij tog, na een hartnekkig en bloedig gevecht, in 't bezit des bedekten wegs. Bij deze gelegenheid vielen de belegerden eenige Spanjaarden, onder anderen Alexander Cavalloa, een van de hofedelen van den hertog, in de handen, en werden volgens de verzekering van Strada, op een barbaarsche wijze in den maas verdronken. De nederlandsche historieschrijveren vermelden van deze wrede daad niets, waarom men er billijklijk aan twiefen moet. Misschien werd zij slechts door de Spanjaarden verzind, om eigen onmenselijkheden met de naam van een rechtvaardige wedervergelding te verontschuldigen.

20.

De verovering der bedekte weg, en eenige in de cour-tine door het geschud geslagene, bresschen, schenen het waagstuk van een algemeene storm te begunstigen, en Alexander, die op de moed der Spanjaarts vertrouwde, besloot, om denzelve te ondernemen. De bevelen daar toe worden gegeven, de toebereidsels gemaakt, en geen enkele schikking, door wie men van eene gelukkige uit-slag zich verzekeren kan, werd verzuimt. Het geheele heir van de belegeraren juigt bij het bericht van de besloten aanval, ieder in het bijzonder brand van verlang-en, om zich te onderscheiden, aangespoort door het herssenschim van de eer, of door het aanlokkelijk uit-zigt op de buit, die het bezit van een zoo wèl varende staat belooft.

21.

Beide punten bestemt voor den aanval, de Bosser en Brusselse poorten, zou gelijktijdig worden bestormt. Den storm op de bosserpoort werdt het Spaansche regiment Lombardie onder Figueroa, het regiment van den oversten Francesco Valdez, 10 vaandelen bourgonniers en Duitsers onder Hannibal Altems en 5 vaandelen walen opgedragen. Tegen den bresch aan de Brusselse Poort rukte uit: het regiment der Liga, een van de beste Spaansche krijgsvenden, hetwelk zich reeds in de vreeslijke zeeslag bij Lepanto met roem had bedekt, en de Duitsche troepen onder George Fronsberg, Barlaimont en Karel Fugger. Het overige des heirs bleef tot bewaking des legers en van de belegeringswerken achter. Op beide punten was een gedeelte van den gracht met de puin der bresschen en met takkebosschen aangevuld, en aan de toren der Brusseler poort had een gesprongen mijn van het plat een stuk neergeworpen en een ingang hier voor de stormende bende geopend.

De geleden van de krijgsmannen staan geschaart (april 8) en de verwachting is gespannen. Het gedonder des geschuts valt met verdubbelde woede, en in eene plechtige stilheid rukken de Spaansche viteranen tegen de bresschen aan. Bij de bosser poort verhefte den strijd zich het eerst. Een voortreffelijke bloem van edele Italiaansche jongelingen was met Fabio Farnese, een bloedverwant van den hertog, over de Alpen gekomen.

22.

Men zag dees moedige jongelingen, het gevaar verachtende, aan 't hoofd van de stormende meenigte, en twee van de jeugdige helden gaven aan haar wapenbroers een voorbeeld van romanesque moed. Graaf Pietro Novrio en

Mark Anton Simonetta sprongen het eerste op de vijandigen borstweering, om van de toestand van de werken een nauwkeurig overzicht zich te verschaffen, maar beiden vielen als offeren harer koenheid. Den eersten werd door eene geweerkogel gevelt, en zijnen makker, wie een vaandel droeg, werd met een groote kanonskogel getroffen, die hoog hem in de lugt worp en hem in een oogenblik doode.

Ten gelijken tijd ontving een digten hagel van steen en kogelen het Lombardische regiment en vernielde geheele gelederen van het zelve. Den aanblik van een zekere dood verschrok deez' dappre scharen, zij weeken, doch haar aanvoederen ontflamde haar gezonken moed weer door vermaning en voorbeeld, en voerden hun tegen den gracht en bres op nieuws aan. Thands ontstond er een vreeselijk en moordadig gevegt. Een edelen wedijver vereenigde de belegerden tot een manlijken en onverschrokken tegenweer. Schwarzenburg, Tapin en Moncada streden aan haar spits.

23.

Men verdedigde zich met musketkogelen en steenen, met lanzen en degens. De landmannen sloegen met haar met ijzer beslagene dorsvlegels onder de stormende spanjaarden. De vrouwen worpen brandstoffen op hun neder, en den kleinen toorn boven de poort, welke Tapin met falconetten, ijzere draaibassen en ander klein geschut had bedekt, overdekte hun met een vloed van ijzer. Vele dappere krijgsmannen verlooren haar leven hier. Coenraad Malespina, Petro Zuniga den speelgenoot van Don Juan van Oostenrijk, Augustinus Schiaffinato, Pedro Gusman, Vincentius Machiavelli sneuvelden, benevens een meenigte van mindere rang; en zelfs Fabianus Farnese ontving een doodsche wonde, waar hij kort daarna aan storf.

Niet weiniger bloedig en onzeker was den strijd voor de Brusselsche poort, waar Valdes de stormende, en Moncada de belegerde aanvoerde. Gemaklijk geloofden de spanjaarden hier door den opening van de gesprongen mijn binnen te komen. Dog ze vonden zich schriklijk te-leurgesteld, en het vijandige, met spijkereu, kettings en kogelen geladene geschut regte een vreeselijken nederlaag onder hun aan. Op één maal worden zij middel in het gewoel van het gevecht door het bericht van de overwinning verrast. Een renbode snelt voort en roept: „Overwinning en San Jago! Lombardie is reeds in de stad gedrongen!”

24.

Verscheidene volgende bodes bevestigen de verbleidende tijding; en tevens verkondigt een dergelijken zegenkreet de stormende aan de bosscher poort, dat het Regiment der Liga en de walen den brusseler poort hebben oververt. Maar deze kwaalijk gekoozene list, een uitvinding van Mansfeld, van welke de late nakoomlingschap in een vreeslijk beslisschende slag een ongelukkige navolging zag, beantwoorde even zoo weinig voor de wallen van Maestricht, dan twee honderd jaar later in de valijen van Averstädt.

De stormenden, die in den begin aan de begochelende zeegetijding geloofden, lieten zich wegsleepen, om zonder voorzichtigheid en orde voort te dringen, en vergrooten daar door hun nederlaag slechts. Het regiment der Liga vond geen minderen hevigen tegenstant, als Lombardië en offerde een gedelte van haar braafste manschap vruchteloos op. Ook den jongen veelbeloovende Graaf Sangiorgio, welke alle toenmalige krijgskundige wetenschappen, meetkunde, vestingbouw en artillerie beoëffend hadt, en

eerst met gunstige aanbevelingen weinige dagen geleden vrijwillig was aangekomen bij het spaansche leger, viel hier in de eerste veel belovende bloei van het leven, en een algemeene droefheid volgde hem in het graf.

25.

Om het ongeluk der stormenden op deze bloedige dag te vergroten, vloog een tegen de toorn aan de Brusselsche Poort aangeleide mijn vroeger en op de onrechte plaats als zij behoorde, in den lucht. Velen van hun wierden door de uitbersting met puin bedekt, verbrant en verplettert, terwijl de belegerden daardoor niets leden hoe genaamd. Een zonderling lot trof daar bij de spaansche kaptein Ortitz, welke juist in den mijn had gegaan, om die te onderzoeken, toen de uitbarsting plaats had. Zijne zware wapenrusting gaf aanlijding, dat hij werdt minder hoog geworpen en sneller weder neder viel, als de om hoog gevoerde aarde, die hem bedekte en verstikte. Toe de vestingwerken van Maestricht vijfenveertig jaar na deze belegering weder herstelt werden, vond men zijn lijk bij de wegruiming van de puin met hellem en harnas aangedaan, en een goude ketting aan de hals, recht over eind staande, een schop en een spade leijen aan zijn voeten.

26.

Die gesprongen mijn, den ijzerhagel van de wallen, de neder geworpen gloeiende stoffen en de door de onvoorzigtigheid veroorzaakte ontbranding van een groote voorraad van buskruid, rigte een vreesselijke verwoesting aan onder de stormende. Allerwege zag men verminkte en ijsselijk misvormde lijken, dooden en half levenden in een akelijke vermenging door elk ander. Vele door het ontvlamde buskruid getroffene wentelden met brandende klee-

deren huilend zich op de aarde rond, en moesten een langzamen en folterende dood sterven.

Figueroa en Valdes melden den opperbevelhebber de geleedene groote verliezen, en de hoopeloze staat van zaken. Beide waren van oordeel, om de storm optegeven, want ieder uitzicht op een gelukkige afloop scheen verdweenen te wezen. Dog Alexander wou liever alles offeren, als de hoop op het bezit van de stad optegeven. Hij drong op de herhaling der aanval aan, en liet Figueroa antwoorden, dat hij zelve zou komen en zich aan het hoofd der stormenden plaatsen zou. Te vergeefs waren de voorstellingen van verscheiden van zijn veldheren: om zijn kostbare leven aan geen zoo dreigend gevaar bloed te stellen.

27.

Hij bleef onbeweeglijk bij zijn besluit, tot eindelijk de vermaningen van de oude graaf Serbelloni, die hij als een vader eerde, indruk op hem begosten te maken. Met een bezwaart hart gaf hij het bevel tot de terugtocht, en den strijd hield op. Dezelve koste de koninklijke troepen 11 hoofdofficieren en 4 vaandrigen; over het geheel hadden zij, behalven de gemeenen, 250 krijgsmannen van hooger rang verlooren. Een groot speelhuis in het leger wierd in een hospitaal verandert en nam 400 gewonden op.

Den hertog zelve droeg voor deze ongelukkigen de grootste zorg. Hij bezogt hun, vernam liefderijk naar haar toestand, en deed door zijn vaderlijke deelneming hun ten minsten haar smarten vergeten, schoon hij hun ook van de dood al niet redden kon. Hoe onweerstaanbaar zou ons hart deze beminlijke menschlievenheid roeren, indien zij het uitvloeisel geweest was van een zuiver

menschlijk gevoel, en niet het koude spel van een sja berekenend hoofd.

Door den ongelukkigen afloop diens bloedigen dags, op wien den hertog zelf zich zoo zeer aan alle gevaren blootgesteld had, dat hem den koning, op het berigt van Serbelloni daarvan, vermaande, voortaan meer zich in acht te nemen, was al zijn hoop, om Maestricht snel te onder te brengen, verijdelt. Hij besloot alzo, een langzame maar zekere wijze van aanval te kiezen.

28.

Om het leger te verzekeren tegen de uitvallen van de belegerden, liet hij de geheele stad omgeven door een circumvallatielijn, waar bij 4000 schansengravers uit het luiksche, welke werden gehouden door de besten in de nederlanden, geene geringe diensten beweezen. Van Luik hadden ook de belegeraren het grootste gedeelte van haar geschut en ovrige benodigheden ontvangen, en deze bereidwilligheid van de Luikenaars, om de spaansche veldheer ten verderf van het naburige Maestricht te ondersteunen, berokkende hen de haat en de bitterste verwijtingen van de Nederlanderen.

In zonderheid klaagden de laatste de bisschop, als de bevorderaar van deze onderneming, aan, dewijl hij, door het uitbersten van de omwenteling, en gemeenschap met de koning van Spanje als hertog van Braband, de soeverijne regten over maestricht hadde uitgeoefent. Eene poging van de belegeraren, om zich vastzetten op een klein ijland, dat de Maas vormt, werd door den belegerden geschut verijdeld, hetwelk hen eilant met een groote werking bestreed; daar tegen lage zij in de omtrek van de stad van tijd tot tijd zestien schanschen aan, die zamen door een borstwering werden verbonden.

De graven van Nassouw en Hohenlohe hadden een klein korps op de beenen gebragt, en naderden de beknelde stad, om ze, zoo mooglijk, hulp te brengen, maar de vastheid van de vijandelijke legerplaats, schrikte hun van alle pogingen af, en zij trokken weer terug, zonder Maastricht eenig voordeel te hebben gebragt door haar beweging. Het beschieten van de stad duurde onafgebroken voort en de koninglijken trachten door doelmatige aangelegene loopgraven, de werken hoe langs zoo meer te naderen.

De belegerde hadden een sterke ravelein aangelegen voor de Brusselsche poort, dat met uitvalpoorten, kazematten en dubbelde retiraden voorzien was en van grachten en palissades omgeven. Eene zeer naauwe ingang verbondt het met de Brusselse poort, wier doorgang eene grootere en drie kleiner toorns beschermde.

Tegen dit werk liet Alexander een kat oprigten van verbazende hoogte, die gebouwt werd uit ingehijde palen en rijswerk met daar tusschen gestampde aarde.

In het vierkant had zij 115 en in de hoogte 135 voeten en was voorzien van een borstweering en met drie kanons bezet, die niet slechts het ravelijn bestreeken, maar ook een gedeelte dër stad, in zonderheid de zoo genoemde Grootte Straat; en de huizen vernielden. Vijf weken lang werd van dit werk het ravelein beschoten, en er verliep geen enkelen dag, dat er niet ten minsten 20 mannen aan beide zijden vielen.

Door geschut en mijnen, van welke de belegeraren er gedurende dit beleg van tijd tot tijd tweeëntwintig deden springen, gelukte het hen eindlijk, een gedeelte van 't

ravelijn te vernielen, en een nieuwen, met moed en volharding doorgezetten storm verdrijft de bezetting uit alle deelen van het zelve, en levert de stormloopende Spanjaards zelfs de hoofdgragt en de courtine in de handen. Den vaanderig Camillo Manelli plante het eerst den spaanschen bannier op de wal, en Alexander, welks opmerkzaamheid geen uitstekende daad ontging, hing de brave jongeling met eigen hand een gouden keten om, en verhefte hem tot kaptein over een vaandel walen.

31.

Thands eindelijk zaggen zich de spanjaards in 't bezit des hoofdwals; dog een nieuwe coupure, een reeks van nieuwe werken verhefte zich achter de ouden, en er waren vernieuwde aanvallen en inspanningen nodig, om van deze tweede inwendige vesting zich meester te maken. In die, in buitengewoone voorbeelden van lange en heldhaftige verdedigingen van beleegerde plaatsen zoo rijke tijden, wier krijgsgeschiedenis, bij de vergelijking met die der tegenwoordige eeuw, onder zoo vele wonderbare contrasten ook dezen oplevert, dat toenmaals de grootste veldheren en de dapperste soldaten niet zelden de inname eener enkele vesting meer opoffering van tijd en krachten koste, als tegenwoordig de verovering van een geheel, door talrijke beschaafde volken bewoond land, — in die tijden was het de gewoonte, dat de belegerden, zoodra er bres werd geschoten een coupure achter de hoofdwal maakte, welke of in de vorm van een halve maan voordliep, of ook uitspringende hoeken en de gedaante van een nieuwe veelhoek had, al na mate de aanvallen van de belegeraren of tegen een bolwerk of tegen een courtine gericht waren. Zulk een coupure in de gedaante van een halven maan en met eenen gracht van dertig voeten, hadden ook de

verdedigers van Maastricht achter het bolwerk en de courtine aan de brusselsche poort gemaakt, en de belegeraars bleef niets over, als daar een bresbatterij tegen aantelleggen.

32.

De meest voorname zwaarigheid bij deze arbeid leverde het vervoeren op van het geschut over een breeden en 40 voeten diepen hoofdgracht. Het kwam daarop aan, om dicht voor de oogen van de belegeraren en te midden van het heevigste vuur een bruch over den gracht te slaan. De onverzaagdsten in het spaansche leger wanhoopten aan de gelukkige uitslag van een zoo vermetele onderneming; maar den grooten geest des veldheeren lostte het moeilijke vraagstuk gemakkelijk en gelukkig op. Terwijl dezen buitengewoon mensch met een bedaarde blik zijn bevelen geeft, ziet men hem tegelijk het gevaar en een ongewoone inspanning trotseeren. Met den schop in de hand, of een boom-stam op de schouers dragende, stapt hij in het leger zijner krijgsmannen voort, en scheidt het naauwlijks te bemerken, wanneer het vijandige geschut zijn naste verzellers neervelt. Het voorbeeld, hetwelk den veldheer geeft, sleept al de ovrige mede tot navolging; en niemand let meer op het eigen gevaar, waar het een zoo dierbaar leven als het zijne bedrijgt. Ieder slaat de hand aan het werk en arbeid met onverdrooten moed, ofschoon menigeen zijn dood vindt, gelijk de Graaf Barlaemont, die een vijandigen kogel doorboorde, toen hij net bezig was, om twee veldstukken tegen den halven maan te laten richten, ten einde de belegerde van de wal te verdreven en de spaansche arbeiders tegen haar geweervuur te beschutten.

33.

In weerwil aller hinderpalen werd eindelijk de brug vol-

tooit, het geschut er over gebracht, en de vijandige coupure uit tien kartouwen beschooten. Wel dra lei een gedeelte der halve maan vernielt, en stormender hand stelden de spanjaarts zich in het bezit van dit werk, na een bloedige strijd van twee ure, waarin den kapitein Tapin een gevarelijke wonde bekwam. De belegerden keerde na de binnen wal terug, den laatsten toevlucht voor hun dapperheid.

Den toestand der stad was thands ten uitersten hachelijk. De voorraad van allerleiën aard was aanmerkelijk vermindert, en het ontbrak voor al aan kruit, de onontbeerlijkste behoefte naast het brood. Het grootste gedeelte van de werken bevondt zich in de macht van de vijanden, en twee derde deelen der bezetting was bij hare verdediging gevallen. Het overschot van de soldaten, bevangen door kleinmoedigheid en hooploosheid, wenschte in onderhandeling met de vijanden te treden. Maar de gewapende burgers, de landmannen, ja zelfs vrouwen en knapen hadden een plechtigen eed gezworen, de stad tot de laatste man te zullen verdedigen, en dreigden den krijgslieden, hun als verraders te zullen behandelen, zoo zij nog een enkeld woord van overgave repten.

34.

Den hertoch van Parma was door een overlooper op het naauwkeurigst van alle deze omstandigheden onderricht. Hij wenschte de stad voor de koning te behouden, en de verwoestingen van een bestorming van ze af te wenden. „Voor het laatste maal,” schreef hij de 3de van de Zomermaand aan de burgerij en bezetting, „voor het laatste maal bied ik U genade en verschooning aan, indien gij onverwijlt onder de heerschappij van U regtmatige vorst, terugkeert.” — Maar Tapin had de één-

dracht onder de burgers en krijgslui weer herstelt, en de moed der laatste door de belofte versterkt van een zeker ontzet. Beide partijen hadden op nieuws tot een standvastige verdediging zich vereenigt, en de gereformeerde geloofsgenoten in de stad deden alles, om bij dit voornemen hun te doen blijven. De opeising van de vijandlijke veldheer wierd met trotsheid afgewezen.

35.

Tapin hadt der bezetting een spoedige ontzet toegezeid en daardoor tot hun plicht teruggebracht; doch hoe onzeker was van deze belofte de vervulling! Weliswaar hadden reeds vroeger de bevelhebbers den prins van Oranje de hachlijke toestand der stad gemeld en denzelfden om spoedige hulp verzogt; weliswaar schilderde den prins en den aardshertog de staten generaal het dreigende gevaar van Maastricht en de nadeelige gevolgen van het verlies van een zoo gewigtige plaats met de levendigste kleuren; maar nimmer had oneenigheid en verwarring in de openbaren aangelegenheden van de nederlanden en in de vergadering der staten zoo zeer geheerscht, dan juist thands.

Men beraadslaagde over de middels, om het bedrijgde Maastricht te redden, zonder een besluit nemen te kunnen, en koos eindelijk na lange beraadslagingen het meest onzekere en meest ondoelmatige van allen. De afgevaardigde der staten op het congres te Keulen, dit groote klugtspel, waardoor de vijanden van de Nederlandse vrijheid niet de zegen der vrede, maar de vlammen van den tweedracht over de afgevalen provincies te verbreide poogden, kregen bevel, om bij den hertog van Terranova, de bevoelmachtigde van Philippus II op het kongres, daarop aantedingen, dat de belegering van Maastricht of tot het sluiten van de vredesonderhandelingen rusten of de stad

onder de bescherming van een onzijdige vorst mogt worden gestelt.

36.

Maar den hertog gaf tot antwoord op het voorslag: „Mijn is de bemiddeling der vrede en den hertog van parma de voering van het oorlog opgedragen. Aan hem moet gij uw met u voorslag wenden. Dog bij de twijfelachtige hoop op de vrede en het zekere vooruitzicht op de verovering van de stad mag hij de belegering geensins staken, en kan enkel onder de voorwaarde eene wapenstilstand bewilligen, dat de stad voor af aan de koning word overgegeven en aan hem geheel blijft overgelaten, in geval den vrede niet tot stant komt.”

Bij deze staat van zaken bleef de verdedigers van Maestricht derhalven weinig of geen uitzigt over op de bijstand van hun bondgenoten. Steeds nader en nader kwam de beslissing huns lots, en wat stond haar van een vijant te wachten, die een langdurigen wederstand en de groote verliezen daardoor geleden tot den schriklijksten wraak aanvuurden! En evenwels beslooten deze dappere mannen, om de gevreesde catastrophe door moed en volharding zoo lang mogelijk aftewenden en, zoo zij eindlijk verscheen, onder de puinhopen huns voormaligen geluks als helden te vallen.

37.

Beide partijen, belegeraren en belegerde, waren thands elkanderen zoo dicht genaderd, dat zij elkanderen bijna van de wallen konden bereiken met hare zwaarden en speeren. De belegerden hadden behalven hun dapperheid nog maar één borstwering over. De werkzaamheid moet dus verdubbelt worden, om elk oogenblik tot de strijd gereed te zijn, en deze voordurende inspanning verwoest

hun krachten en vermindert hun getal, terwijl de vijanden hun verlies van manschappen en voorraad uit de bevriendde Steden aan den maes zonder moeite weer herstellen.

Doch midden in deze nacht van bange zorgen ging er voor de beleegerden plotseling eenen straal van hoop op. Heevige gemoedsbewegingen en lichaamlijke inspanning wierp de hertog van parma op het ziekbed, en een gevaarlijke koors bragt hem op de oever der dood. Zijn soldaten, hem met liefde aanklevende en vertrouwen, gongen met alle tekenen der diepste smert door het leger, het belg werd met weinigen ijver voortgezet, en de beleegerden begosten zich over te geeven aan een gevaarlijke zorgeloosheid.

38.

Doch tegen alle verwagting beterde den zieken, en de aanvallen werden met vernieuwden ijver voortgezet, zoodat de beleegerden bij haar gebrek aan weerbare mannen schier onafgebroken op de wal moesten zijn en daar eten en slapen moesten, om elk oogenblik tot weerstand berijdt te weezen. Hunnen moed werd aangewakkert en versterkt door de gerust stellende brieven, welke zij nu en dan van Oranje en de aartshertog ontvongen. Noch op de 23ste van de Zomermaand schreef hen den eersten, dat zij binnen de veertien dagen hoopen konde op een zeker ontzet. Holland bewilligde soldaten en leefmiddelen tot dat ende, en den graaf Hohenlohe aan den spits van eenige duizende ruiters maakte eenige verwijderde beweegingen, om de stad te naderen. Maar hier bleef het bij, en maestricht werd aan deszelfs lot overlaten.

De beleegerden vaarden voort, zich met een standvastigheid en onverzaagtheid te verdedigen, die een betere afloop had verdient. Bij elke storm werden de vijanden

teruggeslagen; en er verliep geen-enkelden dag zonder vechten en bloed vergieten. Eindelijk beslischte den 29sten van zomermaand, den dag van de heiligen Petrus, het lot der ongelukkige stad.

39.

In de morgen van deze dag bemerkt Alonzo garcia, welke met een patrouille tot dicht aan de wal was gelooopen, dat de meeste wachten in slaap zijn gevallen, en een bres in de wal slechts lugtig en achtloos is toegemaakt. Garcia deelt zijn waarnemingen aan een oversten meede, welke ze den opper bevelhebber voordraagt. Aanstons worden in de grootste stilte de toebereitsels tot een aanval gemaakt, en de voorste gelederen der stormende spanjaarts beklimmen onbemerkt de wal. De half slapende wachten werden overrompelt en neergestoten, slechts eenige franschen bieden een vruchtlooze wederstand. Over haar lijken heen dringen de spanjaarden, gelijk eenen onweerstaanbaren stroom, in de stad.

40.

Den ijsselijken morgengroet: „Den wal is beklommen; de vijanden zijn in de stad” klinkt door alle straten en brengt alles in rep en roer. Maar zelfs de verschriklijke overrompeling verlamd de moed van de inwoonders in genen deele, en de spanjaarden vinden een hevige, niet vermoedde tegenstand. Geene, zonder onderscheid van ouderdom en stand, zelfs vrouwen en meisjes, verdedigen zich als wanhoopige uit de huizen en van de dakken. Kogels en stenen, balken en kookend water worden op de stormende nedergeworpen. Maar alle tegenweër is vergeefs.

Met elk oogenblik dringen nieuwe vijandige scharen in de stad, en een ontzettend bloed bad neemt een aanvang. De wraak ademende spanjaarts vierden de wilde harts-

tocht, door gene uitwendige macht, door gene edelere gewaarwording beteugelt, bot, en de inwoonders worden zonder verschoning als slachtvee gedood, zelfs toen reeds elken weerstand ophield. Alle straten, alle pleinen stroomde van bloed. Overal hoorde men de moordkreeten der overwinnaren en het gehuil der vervolgd.

41.

Mans en vrouwen, welke zich in de huizen hadden verschuild, werden uit de vensteren nedergestort. Zelfs de kinder verschoonde men niet, en de beestachtigheid der soldaten vergenoegde zich niet met het moorden, maar verminkte noch ook de half levendigen op de afschuwelijkste wijze. Vele, om de wreedigheden der spaansche tijgeren te ontgaan, sprongen in de maas, en menig moeder in de zinloosheid des wanhoops werpt haar kinder in de stroom en springt zelfs na.

Den dapperen bevelhebber Schwarzenburg viel als eenen held met de wapens in de hand, na dat hij deszelfs leven duur verkogt had. Zijn lichaam werd onherkent met andere dooden in den maes geworpen. Den spanjaard Moncada bedugt voor de vraak van zijn landslieden, hadt zich onder het dak van een huis verschuild; maar Antonio de Solis ondekte hem in zijne schuilhoek, en tot straf voor deszelfs afvalligheid werd hij door de spiezen gejaagt. Ook den gekwesten Tapin werd gevangen en bij den hertog van Parma gebragt, die zijn leven verschoonde, en hem als gevangenen naar het kasteel te Limburg zond.

42.

Den geschiedschrijver de Thou verhaalt, dat Parma de gevangene hebbe uitgenodigt, om onder hoogst vererende voorwaarden in spaansche dienst over te gaan en dat hij de spaansche wondartsen de uiterste zorg voor hem aan-

bevolen had. Dat hij echter kort daar op door een schot uit een venster wierde gedood, het zij toevallig of misschien uit wraak, dewijl hij den hem aangeboden koninklijken dienst geweigert had. De geschiedenis maakt ten minsten geen gewag van hem meer.

Een menigte van de ongelukkige, overal door hun beulen vervolgte inwoonders van maestrigt vlugten na den brug, om zich in het noch niet veroverde stedeken Wijck te redden. Maar de wijckers hadden ongelukkiglijk het end van de brug afgebroken, om de vijanden den ingang in haar stad te sluiten, en er bleef dierhalven voor de vlugtelinge niemendal over, als de schriklijke keus, in de golven des Maas of door het zwaard te sterven der vervolgende vijanden.

43.

Toen de spanjaards in het volleedig bezit van de stad waren, begon er een algemeene plundering, die drie dagen onder de grootste gruwelen voortduurde. De onversaadlijke hebzucht der overwinners liet gene foltering onbepoofd, om de noch levendige burgeren de ontdekking van verbergde schatten af te persen, en velen der mishandelde worpen zich in de stroom, om martelingen te ontgaan, die schriklijker waren als het kort ogenblik van sterven. De weinige, die wierden verschoont, moesten voor groote sommen zich los koopen.

In het steedjen Wijck ook ontbrak het niet aan gruwelijke toneelen. Mondragones soldaten klommen over de muren, uit vrees de buit te verliezen, terwijl de bevelhebberen onder handelden over een capitulaatsie. Alles, wat de wapens droeg, werd neergevelt, doch men verschoonde de vrouwen en de kinder en al de gene, die men ongewapent vond.

44.

Men leest nergends, dat den hertog van Parma iets gedaan hebbe, om de vreedheden van zijn soldaten in maestricht te keer te gaan; eindelijk verbood hij de verdere plundering, toen er zeker niets meer te roven over was. Meer als 4000 inwoonders vonden in die drie dagen van moord en roof den dood. Een gelijk getal, was reeds vroeger gedurende de belegering omgekomen, en meer als 1700 vrouwen en meisjes deelden het lot van de mans. Het verlies van het koninglijke heir in de loop der vier maandsche belegering schat Strada veel te laag op 2500 strijderen. Er waren alleen 34 hoofd officiers gevallen. Der overwinnaren buit bedroeg, gelijk men wil, meer als een millioen goud gulden.

Den hertog hield een plechtigen intocht in de met bloed, lijken en puin gevulde stad. Hij zat, uit hoofde van zijn noch voortdurende ziekelijkheid op een met purperen kleeden behangenen, van vier spaansche officiers gedragenen en van de voornaamste legerhoofden omringde stoel. Het geheele heer ging met krijgspraal voor uit, en den lijfwagt in prachtige wapenrusting sloot de trein, wiens glans en gewoel treffende afstak bij de aaklijke stilte in de veroverde stad.

45.

Van de ganse talrijke bevolking van de plaats overleefde slechts 300 burgeren de verovering, en dezen wierden weldra door honger en gebrek verdreeven. Lang lag Maestricht leëdig en woest en werdt enkel door soldaten bewoont, welke de ledige huizen afbraken en het houdwerk gebruikten tot brandstof. Eenige landlui en een aantal Luijkers, welke zich derwaards begaven, hebben de verwoeste plaats in het vervolg eerst weeder opgebout en bevolkt.

Het schriklijk lot eener zoo aanzienlijke en bloeiende stad verbrede ontsteltnis en diepe treurigheid over het gansche land. Braband, over-IJsel en andre naburige provinciën, welke na de val van Maestricht aan eene vijandelijke inval het meest bloot waren gestelt, bestormden den prins van Oranje en den staten generaal met beeden om spoedige hulp. Maar den prins, over de koelheid, waarmee men zijn dringende voorstellen, om Maestricht te redden, geraakt toen het noch tijd was, had opgenomen, wees hun aanzoek van de hand en klaagde in zonderheid de gentenaren aan, dat zij door haar oproerig en weerspannig gedrag hadden veroorzaakt het verlies van maastricht en het vaderland gestort in het uiterst gevaar.

46.

Gelukkig hadt het spaansche heer zoo zeer geleden door de langdurige en bloedige belegering, dat den overwinnaar zich den door zijn verovering verbrede schrik niet ten nutte konde maken en niemendal van belang ondernemen. Hij zelve genas slechts langzamer hand van zijn leste ziekte; en voerde zijn heer in de strecken van Roermonde, daar verscheide kleine gevechten met de staatsche bezettingen van venloo, gelder en Wachten-donk voorvielen (september). Ook tussen de gentenaars en de met de konink verzoende walen woede den oorlog. De walen plunderden Aalst en de vrije heerlijkheid Ronse, werden echter van eenige vaandels gentsche troepen geslagen (oktober 1579). De staatschen bemagtigden Meenen, en den veldmaarschalk Lanoue verovert Warwick en verdreef de walen uit Halerin en verschijden andere plaatsen. Zo streden nederlandereren tegen nederlandereren, en oorlog en burgertwist verscheurde het ongelukkig land, zonder dat gedurende de veldtocht van dit jaar, behalven de belegering

van maastricht, noch een gewichtig krijgstooneel gevolgd ware.

47.

Het vrugtloos congres te Keulen, den afval van de nederlandsche provinsies van de gemeenschaplijke zaak en de driften van de verschillende partijen, in welke de naatsie was verdeelt, verlamde en verzwakte hare krachten, en gaven niet enkel aanlijding tot het verlies van maastricht maar tevens tot de werkloosheid van het Nederlansche krijgsheer in de gansche loop des veldtochts. Zonder de heldhaftige weerstand der stad en hunne spartaansche offering voor de gemeene zaak des vaderlands, welke den kern van het vijandlijke heir verwoesten, welks vermindering den spaanschen veldheer, zwaar gedrukt door geldgebrek, niet weer herstellen kon, zouden de Nederlanders nog veel grooter verliezen geleden hebben.

V O O R B E E L D E N

VAN

GEBREKKIGE TAAL,

UIT GEDRUKTE WERKEN ONTLEEND.

1. MESSALINUS COTTA, de zoon van den grooten redenaar MESSALA, vond de pastijen van ganzen lever, onze *pate's-gras*, uit, en liet het eerst de ganzen tot dat einde op gloeiende platen treden.

2. Het kasteel en deszelfs meesteres waren zoo schoon en vol aanmatiging, hoezeer ook zonder ware verdienste, als onhandige handen en bedorven hoofden beiden met mogelijkheid slechts maken konden.

3. Maar behalve hoenders, ganzen, eenden, talingen, kweekte men ook paauwen en ten tijde van Palladius fesanten.

4. Mevrouw beklaagde niets zoo zeer, dan dat zij niet het tooverwoordje *van* voor haren naam zetten kon.

5. „Uw vermogen moet al eene zonderlinge eigenschap bezitten van steeds van zelf weder aan te groeijen.”

6. Maar te grooter was de afschrik van het meisje, toen het de menschen leerde kennen, die het omringden.

7. Eene golf stroomde van de zee in deze enge bogt en voerde talrijke voorwerpen, kisten en booten aan land, — allen dingen welken deze lieden welkom waren. —

„Eene rat in den val,” riep de wachthebbende man eensklaps uit. „Een groot Oostindievaarder is nog slechts „naauwéljks eene mijl van de kust in de zee.”

8. Wie onzer betreedt niet met een hooger gevoel

den Griekschen bodem? Ofschoon de natuur hier alles gedaan heeft om het land met verkwistende hand te be- deelen , en er eene onbekende bekoorlijkheid over uit te gieten, hoewel alles van majesteit, pracht en aanval- ligheid getuigt, hier door de afwisseling van dalen en bergen , daar door de kabbeling van verzilverde stroomen ruischend tusschen vruchtbare velden, ginds door de trot- sche havens door de natuur zelve door de kronkelende kusten gevormd, ofschoon uw oog met welgevallen op dat alles nederblijkt, toch wekt de historische herinnering nog grootere en verhevener gedachten bij u op.

9. Er is geen twijfel aan, dat er een wel zoo naauw verband tusschen hoofd en maag, dan tusschen hoofd en hart bestaat.

10. Allergepast heeft ook onze wet daaromtrent alles verordend.

11. De briefschrijver gaf zijne verontwaardiging te kennen, dat door de schrijvers, zelfs die evangeliedienaars zijn, de onderwijzersstand zoo menigmaal aan bespottung wordt ten prooi gegeven.

12. Het vroeger aangekondigd vergelijkend examen, waartoe zich 25 sollicitanten, allen bezittende den tweeden rang, hadden aangegeven, doch niet zijn opgekomen, is op den bepaalden dag gehouden.

13. Het procesverbaal met de vergelijkende tabel, alsmede de verdere stukken, houdende aanvraag ter benoeming als onderwijzer alhier van R., als hebbende deze bij het ex- amen, over de vakken tot het onderwijs der jeugd be- hoorende, boven de andere sollicitanten uitgemunt, bij de Gedeputeerde Staten ingezonden zijnde, is hij, ten ge- volge der daarop verleende autorisatie, als onderwijzer alhier aangesteld.

14. Ga nu, mijne kinderen! ga nu.

15. De onderwijzer moet zich naauwkeurig met den trap en mate der ontwikkeling van het kind bekend maken.

16. Keizer **LOTHARIUS** over leed, na eenen korten maar roemrijken veldtogt, op zijne terugreize naar Duitschland, en werd in het volgend jaar, door **CONRAD III**, dezelfde vorst, welke met hem naar de Keizerlijke kroon had gedongen, opgevolgd.

17. Zeg dan het Griekenland van onzen tijd vaarwel, en ijf terug in de jaren dat **MINERVA** en **APOLLO** het land ter woonzetel hadden gekozen.

18. Ge zoudt dwalen wanneer ge meenen zoudt dat Attica een land was dat „willens steeds verhoogde rente gaf.”

19. Een lange weg opent zich nu voor u met graf-tomben en tempels versierd, die u den naar den Piraeus of Phalerus voert, welke met eene muur van de stad is afgescheiden.

20. Intusschen trok **FREDERIK** de Alpen en Italie, door de Valei van Trente, aan het hoofd van alle zijne Duitsche Vasallen en met een schitterender en magtiger leger, dan ooit zijne voorgangers naar Lombardije geleid hadden, binnen.

21. Het huis is met zeer veel smaak gebouwd. Terwijl al de andere, door de bewoners alleen bezocht om te eten en te slapen, naast een stal of werkplaats ingang hadden door eene kleine donkere gang, zag men hier een marmere gang van behoorlijke breedte en verlicht door het daarin stroomend zonnelicht. . . . Eer ge de gang zijt ingetreden heeft de portier u de smaakvolle deur geopend, en zijt gij een standbeeld van **PALLAS** voor deze staande, en door **PHIDIAS** vervaardigd eerst nog voorbij gegaan.

22. Kent gij de beweegredenen, die eenen regtscha-

penen man kunnen bewegen, om zich tot den ongehuwden staat te veroordeelen?

23. Om zijne voorschriften nadruk te geven, draagt Hij dezelve in den vorm van gelijkenissen of verhalen voor.

24. Na bij het kriecken van den dag te zijn opgestaan hebt ge uw een bad doen geven en hebt uw sober ontbijt, een stuk brood en een teug water met wijn, genuttigd en zijt uwe wandeling begonnen. Waart ge in Athenen gevestigd ge had uw dag geregelder verdeeld.

25. Hierover was een vierkanten wollen mantel geworpen, bij den gastheer wit, bij de andere geverwd, welke de linker arm bedekte, terwijl hij de regter vrij liet De voeten zijn met zoolen voorzien die echter nu bij den maaltijd zijn afgebonden.

26. Voorzeker dat is een dankwoord waardig. Zijn eigen lof te hooren, dat gebrek gebeurt weinigen.

27. „Bedenk dat gij hem tot redenaar gevormd hebt, en dat de dankzegging tot u zelve wederkeert,” — dankt de gastheer.

28. Die de politiek van P. niet begrijpt is willens blind; hetgeen ligt mogelijk is, daar hij de goede burgers zand genoeg in de oogen werpt.

29. „Welnu gij verlangt het — zeer goed” — herneemt de aangesprokene, „doch wijdt het mij dan ook niet als ik harde waarheden zeg.”

30. O! het is een schoon schouwspel als ge daar die trotsche gebouwen ziet rijzen tusschen de stroomen van den Ilyssus en Cephisus gelegen, waar ieder wijsgeer soms meer dan twee duizend toehoorders telt, die als aan zijne lippen hangen, die de onderscheidene secten der wijsgeeren van elkaar afscheiden.

31. Hoewel de slang eene robijn op het hoofd hebbe, is zij daarom niet minder schadelijk.

32. Gij zult den naam JEHOVA, uwes Gods, niet ijdelijk gebruiken.

33. Men bewijst hen dezelfde eerbewijzingen als aan volwassenen.

34. Ten tijde der verschijning van den Verlosser op Aarde leefden de natiën in de verwachting van een doorluchtig personaadje.

34. Reeds op zich zelve is het een moeilijk en voor alle soorten van opvoeding gewigtig vraagstuk, of naarstigheit, goed gedrag en alles, wat regtstreeks van het kind als pligt en als blijken van gehoorzaamheit gevorderd wordt, wel geschikte voorwerpen van belooning zijn? Beloont men deze, zoo geraakt het kind ligt in begrip, van naar die goede hoedanigheid en deugdzaamheit niet verplicht te zijn te streven, uit hoofde van derzelve eigene waarde, maar wordt er alleen toegedreven door de belooning, die het voor zich ziet. Zoodra dus deze ophoudt, waarin zal het dan de aanprikkeling tot volharding en vlijt en deugdzaamheit zoeken?

35. Ja ik herhaal het, waren onze huismoeders als gij dan" — „Dan hield ge ze niet opgesloten in uwe sombere vertrekken," vult de schoone glimlagchend aan.

36. De schoone J. was van het geschenk van haren geliefden P. geheel versuft.

37. Dadelijk, na dat hij (BARBAROSSA) den troon beklommen had, beval hij alle de Vasallen van het Duitse rijk zich gereed te houden, om hem, binnen den tijd van twee jaren, op eenen togt naar Italie te volgen.

38. Onthoudt u van dieverij; vergenoeg u zelve met uw loon.

39. Velen leven zoo, dat zij bij levendigen lijve naar de ziel uitgeleefd zijn.

40. Ziedaar, jongelief! een dag, die God mij uit genade schonk.

41. Over niets wordt zoo eigenmagtig, zoo stout geoordeeld, dan over de godsdienst.

42. In eene prachtige zaal, wier blaauw, met sterren bezaaid gewelf door met rozen omkranste zuilen gedragen werd, kwam RIJNO weder tot zich zelve.

43. Is de donder eenen zegen? Hij is toch vreesselijk.

44. De mensch, die God kon doorgronden, ware zelfs God.

45. Wij hebben veel meer den trots, die zich op bekwaamheden verheft, dan dat wij ons door opregte liefde zouden willen doen uitmunten.

46. De kerkgebouwen waren aan *de Rede* gewijd, die nooit ééne traan gedroogd heeft.

47. *IJslands* bevrozene rotsen, *Afrika's* brandende zandvlakten, vinden thans hunne bewoners.

48. Deze wederspanningheid bevreemt ons zeer.

49. Het stelde PALLAS voor als ééne gewapende jonkvrouw, die met majesteit hare bevelen geeft. Het gewaad was van goud, doch uit het geheel sprak eenvoudigheid en grooten smaak.

50. Op deze keurige zuilerij moest weder eene andere, die weder eene derde draagt, zoodat het geheel zich trots ten hemel verhefd. . . . Ge ziet ook hier den trap langs welken men kan opklimmen en die de geheele breedte van het gebouw beslaat. . . . De breede marmeren platen waarmede deze helling bevloerd is, bevatten eene spanning die de rijtuigen zekerder doortogt verzekeren tusschen de zuilen.

51. De miniatuur voorstelling beletten den kunstenaars om alle de pilasters, zoo als in het origineel, de vorm van standbeelden te geven, of in de galerijen die menigte

van beelden te plaatsen die ge welgevallig beschouwd hebt, toe ge de propylaeën hebt beschouwd.

52. Het laatste stuk is ... het Odeon, een klein rond-overdekt theater, doch dat voor ASPASIA daarom waarde had, omdat het door PERICLES was aangelegd om de wedstrijden in de toonkunst bij de viering der Panathenaeën te doen plaats hebben.

53. Nu en dan wiegde de romp op en neder, als wilde zij, ongeduldig om hare vlerken uit te spreiden, het anker uit den grond pogen te ligten.

54. Het geluk, wat gij ontvangt door het uur waarin gij leeft, is in dat uur het doelmatigste en beste voor u.

55. Onder het ontbijt moest hij zijnen vriendelijken gastheer nogmaals beloven, dat hij niet in gebreke zou blijven, hem op zijne terugreis nogmaals een bezoek te geven.

56. Onze bol wentelde zekerlijk te voren reeds om zijnen as.

57. In ons huisgezin heerscht nog maar zeldzaam dien edelen geest. Echtgenooten, kinderen en ouders zijn dikwijls vreemd aan elkander; vaders en moeders bekommeren zich weinig om hunne kinderen; kinderen vragen zelden naar hunne ouders.

58. Doorkundig en vol verlangen om zich te doen onderscheiden, verliet JOHN MILTON in 1632 de hoogeschool.

59. Om God te beschrijven moet men God zelven zijn.

60. Maar waar lag toch dit Paradijs? In Armenie, in Syrie, of in Indie?

61. Ik deed mijnen zak open met koopwaren.

62. Zulk een brekend ligchaam is ook de dampdring, die onze aarde omgeeft, dewijl de veêrkracht des aethers die den dampkring doordringt, eene andere is, als de veerkracht des aethers, die in de enge ruimte buiten de dampkring bestaat.

63. Dat dit werkje evenwel later dan ik wenschte verschijnt, moet aan omstandigheden geweten worden, welke niet van den schrijver afhingen.

64. Elk zag met vurig verlangen den dag te gemoet, welke hen de grondlegging eener stichting in het geheugen terug riep.

65. Zeer vroeg ontwikkelde zich zijne dichterlijke aanleg.

66. DRYDEN leerde zijne tijdgenooten de moeijelijke kunst, om kracht en welluidendheid van stijl met elkander te vereenigen.

67. Overal draagt het werk blijken van het uitvloeisel te zijn van een eerlijk hart dat de waarheid opregtelijk zoekt.

68. Liefde voor gade en kroost zijn heerschende in zijn gemoed.

69. Het schoone landschap Toscane, hetwelk de natuur door eene keten van bergen van het overige gedeelte van Italie had afgescheiden, als had zij hetzelfde tot eenen onafhankelijken Staat bestemd, bezittende, bevorderden hij en zijne opvolgers, gedurende anderhalve eeuw, het geluk van hetzelfde door een wijs bestuur.

70. De vele vreemdelingen, die van tijd tot tijd stadwaarts stroomden, deed op goede gronden vermoeden, dat het feest aanzienlijk zijn zoude.

71. Streven wij er liever na, om door deugd en gehoorzaamheid aan God, tot het bezit van dat hemelsch Paradijs te geraken, 't welk Jezus voor ons verworven heeft.

72. De voortplanting der lichtgolven des aethers geschiedt veel sneller dan die der geluidgolven der lucht."

73. Na verleende magtiging is tot openbaar onderwijzer aangesteld C., hebbende den tweeden rang, vroeger openbaar onderwijzer te Q. — Ten gevolge van de aanstelling van den onderwijzer M. te W. is, na bekomene

magtiging, in zijne plaats alhier benoemd L., hebbende den tweeden rang.

74. Soms worden enkelen (zwaluwen), als ze zich om wille van de insecten te lang aan waters of plassen ophielden, door de koude verrast, verstijven en zinken weg in het slijk.

75. De rookzwaluw met vuilrooden keel en met gevlekte staartveeren heeft haar naam waarschijnlijk van de kleur, daar zij er aan kop en staart als beroekt uitziet.

76. Wat mij terughield, was het gevoel, dat ik de verschrikkingen der hel ging omdragen, zoodra gij mij naar verdienste terugstootet.

77. Eene lieve, fatsoenlijke, gevoelige, geleerde kost-school-engel is een zangvogel duur te onderhouden. . . . In plaats van hare kinderen behoorlijk op te voeden — voert zij eene interessante correspondentie met eene andere kost-school-engel.

78. Vaders! zult gij nog langer uwe kinderen tot de speelbal der grappen van anderen laten, of zelf — hoe is het mogelijk! op uwe kinderen uwe aardigheden aanwenden!

79. Wij vallen hunne leerlingen niet hard: er zijn onder hen, die wij hoogachten.

80. Een gezonde ziel in een gezond ligchaam te bezitten werd ten allen tijde en teregt voor een onschatbaar voorregt gehouden. . . . Ziekten te genezen is goed, ze te voorkomen is beter.

81. Ook dit punt zal men niet van belang ontbloot achten als men weet hoe eene enkele fabriek door voor de gezondheid nadeelige dampen te verspreiden een geheele buurt bijna onbewoonbaar kan maken.

82. Voor volmaakte wezens iets voor te schrijven, dat kan een ieder met goed gevolg, van zelfs toch vormen

die zich zelve; maar het goede, dat er is, ten minste bruikbaar te maken, en zoo min mogelijk te doen schaden, dit vooral moet de ziel van onze ontwerpen uitmaken. Zie daar den toetsteen, waaraan wij onze voorgestelde inrigtingen beproeven.

83. Twee pond amandelen levert gemeenlijk eene flesch olie op, waaruit, ten volle, blijkt, ging men hier, beter, te werk, men nog ongemeen meer goede olie gewinnen zoude kunnen.

84. Bij zijne terugkomst vond hij zijn vaderland op het punt van in alle die rampzaligheden gedompeld te worden, welke eenen burgeroorlog onvermijdelijk verzellen. Hij had zich teruggespoed om op het tooneel dier omwenteling eenen aanzienlijken rol te kunnen spelen.

85. DRYDEN heeft geen zijner talrijke dichtstukken met zoo veel vuur en gloed geschreven als deze meesterlijke lierzang (ALEXANDER'S Feast).

86. Ik zie er in, dat zij nog slaven zijn van de verschrikkelijkste der dwingelanden, de zonde.

87. De kweekeling leert God kennen als aller Vader, die zorgt, dat alles leeft en dat waarheid, gerechtigheid, liefde en schoonheid in de wereld hoe langs zoo meer heerschen.

88. Gelijk wij het goede niet over het hoofd willen zien, dat de schriften dier mannen bevatten, die eene traditionele exegese aanhangen en verdedigen, zoo wenschen wij, dat het goede geapprecieerd worde van mannen, die uit eerbied voor het woord van Christus, soms de uitspraken der traditionele exegese bestrijden.

89. Ook onder deze armzalige wilde wezens, waren dus de vrede en de stille genietingen van het familieleven niet geheel vreemd.

90. Hij wachtte op de boschwachters, wien hij zijne

komst had laten weten. . . . Terwijl wij nog zoo zaten, zagen wij een boer binnentreden, die, ons in 't oog krijsende, een poosje op den drempel staan bleef en vervolgens op de waardin toetrad, wie hij zonder een woord te spreken eene kleine lederen veldflesch toereikte, welke deze even zwijgend aannam en met brandewijn vulde. De boer wachtte met den rug tegen den toonbank geleund en met beide handen op zijn zwaren stok rustende; hij was lang, schoon eenigzins gebogen.

91. Men zou hem met een dier boomen met fijne schors, donker loof en stout uitgebreide takken hebben kunnen vergelijken, hoedanig die als met één ruk uit goeden bodem plegen op te schieten. . . . BRUNO liet ons zijn vaatje met de heerlijkste honiggraten zien.

92. De kinderen schiepen behagen in de kleine wilde.

93. Hem (NAPOLEON) waren alle middelen aangeboren, om zijne vrienden liefde en vertrouwen, zijne vijanden schrik en wanhoop in te boezemen.

94. Ten koste van hoeveel honderd duizende menschenlevens werd de Fransche natie tot de eerste natie der wereld verheven!

95. Menige traan drupte op haar donker keurs neder. . . O, wie haar toen oogenblikken als de huidigen had voorspeld, zij had hem een logenprofeet genoemd.

96. De oude man keerde zich om, zocht met het oog naar den aangewezen trap, en liep dien schielijk op. . . . Hij vond niemand, dan een knecht, die bezig was om de uitgekakte bagaadje van zijn meester een weinig te schikikken.

97. ' De mensch wordt tot zijn jongste nageslacht gestraft voor den misstap, die den eersten zuurdæssem der zonde in hem deed gesten.

98. Het paard stijgerde en trachte zijn' bereider af te werpen.

99. In den rei der steden mag de hoofdstad van Nederland niet ontbreken.

100. Onder al de toehoorders, die een prediker heeft, kan hij er geen' zoo moeilijk stichten, dan zichzelf.

101. De censuur, de oude plakmonarch, laat zich zelfs in onze beschaafde en verlichte eeuw niet zoo gemakkelijk verdrijven dan de oude schoolplakmonarchen.

102. Zij (de slang) omvadent kringwijze eenen plek gronds, verijst weder in allerlei bogten, verheft zich, gelijk de klimop, die den eik omarmt, tot de toppen der boomen, en sluipt weg naar het gras des velds, of op de oppervlakte der wateren. . . . Dáár doet zij van verre eene ratel hooren, hier brult zij als een stier, of krijscht gelijk een arend.

103. Hij had niet slechts in last, toekomstige onlusten te verhinderen, maar ook de plaats gehad hebbenden te onderzoeken en te straffen, benevens een aantal geheime bevelen, welke hem zoo veel magt gaven, dat de landvoogdes, zich geheel en al, door hem verdonkerd ziende, haar ontslag verzocht, 't welk zij nauwelijks ontvangen had, of ALBA trad voor goed in hare plaats.

104. Wij ontmoeten er thans de vrome MARIA MAGDALA, en wij verlangen van haar te hooren wat zij aan den grafspelonk gezien en gehoord heeft.

105. Zoo een naburig volk eenen inval op zijn gebied durft te ondernemen, is het niet eens noodig, dat hij in persoon te velde trekt.

106. BOE-ABAS onthaalt somtijds driehonderd personen te gelijkertijd.

107. Na weder, als eene pijl uit eene boog, uren ver

te zijn voortgeschoten, zegt ons een net en stil gebouw dat daar achter het oude Delft gelegen is, enz.

108. De hooge industriële vorming van onzen tijd heeft de reizigers niet zoo gemakkelijk omschepen als den weg.

109. Geen denkbeeld hebbende van schepping, onderscheiden zij (de Indiërs) niet de *schepselen*, waarmede de Natuurkunde zich bezig houdt, en den *Schepper*, over wien de godgeleerdheid handelt.

110. Want *God* met den *hemel* of het uitspannel onophoudelijk verwarrende, hebben zij ook maar één naam voor beide, *tien*.

111. Ik heb ook gehoord, dat **TROMP** en **DE RUITER** de Engelschen braaf op hun baaitje gegeven hebben.

112. De mensch heeft op deze aarde nog iets anders te doen, dan te zweeten en te zwoegen om zijn levensonderhoud, om dat te verkrijgen wat in de aardsche behoeften van zich en zijn gezin zal moeten voorzien.

113. De mensch mag niet maar enkel den blik op de aarde gevestigd houden, maar moet telkens het oog naar boven werpen.

114. Al was het om dat te weten alleen, dan zou de geschiedenis reeds waarde, hooge waarde moeten hebben.

115. Het was in 't jaar 1165, en dus al bijna honderd jaar geleden. — In het volgende had dit den dood van vier andere der voornaamste burgers ten gevolge.

116. Zij had de Guelfen en Gibellijnen een gelijk deel aan de regering gegeven.

117. Het ging hun wel, zoo lang zij mannen hadden als **A.**, en zoo lang zij zulke mannen grooten invloed op hunne zaken gunden.

118. De ware reden van deze beschuldiging tegen **KOEN** was intusschen de ijverzucht op dezen wakkeren

en dapperen landvoogd, die hun zoo veel afbreuk gedaan en meermalen geslagen had.

119. De bij hen reeds vereerde **JAN PETERSZ.** deed zijnen vroegeren kameraden zijne standverwisseling ook niet gevoelen.

120. Jammer dat men na den vrede te **Munster**, 1648, de werken (van **Doesborgh**) geheel en al deed vervallen en daardoor den weg baande tot den weinigen tegenstand, die men in 1672 aan de pogingen der Franschen konde bieden.

121. De wiedewaal, op den hoogsten tak eens olms gezeten, daagt onzen eenzamen merel ten zang uit, welke dien vreemdeling niets toegeeft; de tortelduif in het lommer van een eik verscholen, laat haar droefgeestig kirren even als het geluid eens waldhoorns, door de bosschen weergalmen.

122. **ORNANO**, in de Bastille opgesloten, stierf weldra, waarschijnlijk vergiftigd. Hetzelfde lot viel de overige gunstelingen van **GASTON** te beurt.

123. Ik durf niets te ondernemen, zonder rijpelijk daarover nagedacht te hebben.

124. Dezen maatregel voorspelde den val van **LA ROCHELLE**.

125. **MONTMORENCI**, die, zwaar gewond, gevangen was genomen, werd zonder mededoogen te *Toulouse* onthoofd, en als den afstammeling van een der doorluchtigste geslachten en laatsten vertegenwoordiger van den ridderschap en des handels diep beklaagd.

126. De theoristen staan de praktische menschen van onzen tijd in den weg.

127. **KASPER** was van zijne jeugd een gezonde ijzersterke kerel geweest, die reeds op zijn vijftiende jaar zijn ploeg bestuurde en de zeissen hanteerde als een vol-

wassen man; en wanneer hij des avonds thuis kwam, kon hij even zoo veel aardappelen en meelbollen naar binnen werken als de beste meesterknecht.

128. De oude Andries zag, dat hij voor het veld niet deugde, en deed hem bij een kleermaker in de leer Slechts de meisjes wilden niets van hem weten, ook die niet, voor wie hij vroeger poppenhembdjes gemaakt had; zij spotten veeleer met hem en ergerden hem met de spotnaam van meester SCHAARBEEN, waarmede zij hem wegens zijne kruislings gegroeide onderdanen bestempelden.

129. Op den *vijfden dag* werden de wateren bevolkt: de bovenste wateren der lucht met gevogelte van duizenderlei soorten, wier wieken het ruim des dampkrings doorzweefden; de benedenste wateren der zee en rivieren met millioenen wemelende visschen, kleinen zoo wel als grooten, van het geringste, dat in het water leeft, tot aan de schrikbarende watergedrochten, wier spelen den oceaan doet zieden, en als door een storm beroert.

130. Staat voor den geslachtsnaam den voornaam, dan verbuigt men alleen de eerste in den genitief.

131. Hij verkreeg een jaargeld, hetwelk hem in staat stelde, zijne lust tot reizen te bevredigen.

132. ADDISON besloot nu zich geheel aan de letteren en der dichtkunde toe te wijden.

132. Geen dichter heeft de schoonheden der natuur met zooveel kracht en geestdrift bezongen dan THOMSON.

133. Op mijn geuit verlangen, van den koning voorgesteld te worden, bekwam ik nu, tot bescheid, dat Zijne Majesteit thans rustte, en ik hem niet, voor dat hij, op den gewonen tijd, zoude zijn opgestaan, zien zoude kunnen.

134. De beide broeders offerden, ieder van de vruchten hunner bijzondere vlijt en bezorging.

135. Wordt meer gewoon uwe gesprekken tot de vrouwen te wenden, en leer met hen beuzelen; zij hebben een genie om aan uwe onbeduidende vraag een geheel gesprek aan te knopen.

136. De wind, de vogelen des hemels, de insekten, dienen mede ter bevordering der voortplanting en van de verspreiding der gewassen.

137. Maar, gelijk men gaarne de lof van een geliefd voorwerp hoort vermelden, geloove ik, dat de voortreffelijkheid der Natuurkunde een onderwerp is, dat uwe ooren niet onaangenaam wezen kan, en dat gij mij uwe aandacht niet zult weigeren, bij de behandeling van hetzelfde.

138. Door woorden brengen wij in de wereld de gewichtigste dingen te weeg, stichten wij het meeste goed en bewerken wij het meeste kwaad. . . . Door woorden verheffen wij den verdrukten, en vernederen wij den hoogmoedigen. . . . door woorden geven wij bevelen, vertroosten wij den ongelukkigen, brengen wij den dwalenden te regt, handhaven wij de huisselijke orde, drukten wij onze vreugde uit, en brengen wij onze hulde aan God toe.

139. Het is hier dat de Keizer, na zijne krooning, de gelukwenschingen van de Geestelijkheid en der Staats-Collegien ontvangt.

140. In dier voege scheidt zij (de weelde) menschen van menschen, bevordert zij de zedeloosheid, en verscheurt zij de vereeniging des volks, verbant de achting voor de wetten, dooft de liefde voor Vaderland en Koning uit, en ontzenuwt het geslacht.

141. Wij achten dikwijls de verwijderde zaken en wij denken niet aan degenen, die wij in onze buurt hebben.

142. Geen wijsgeer heeft de eer, van deze waarheid

uitgevonden te hebben, *dat God, toen er nog niets was, de wereld heeft voortgebracht.*

143. Sommige vogelen, die op de spits van oude torens huisvesten, hebben groene eijeren, even als de klimop of roodachtigen, gelijk het oude metselwerk, dat zij bewonen.

144. Ligt het ook niet in den aard der zaak, dat in zulke inrigtingen, waar menschen zich ontmoeten in de kracht des levens, wèl gevoed, zonder vermoeijenden arbeid, en door de biecht gemakkelijk voor gewetensknaaging gevrijwaard, zij zich aan de zonde van uitspatting overgeven?

145. In het klooster zijnde haalt men haar over om aan haren vader te schrijven en vergiffenis te vragen voor den stap dien zij gedaan heeft, „om eene goddelijke roeping te volgen.” Na den ontvangst van dien brief verlangen de bedroefde ouders naar een onderhoud met hun kind. Het wordt hen geweigerd.

146. Die troost putte ik uit een ander leerstuk der kerk, namelijk, dat een bisschop mij van alle deze zonden ieder oogenblik voor mijn dood kon vrijspreken; en ik besloot daarom, om voor dat ik uit dit leven scheidde, bij een bisschop te biechten.

147. Op den 24 Februarij 1645 bragt hij bij Jankowitz de Keizerlijke bevelhebbers HATZFELD en GÖTZ eene zoo beslissende neerlaag toe, dat andermaal geheel *Oostenrijk* voor de Zweedsche wapens blootlag.

148. Zijn voornaamste vertrouwde was een pagie zijns vaders.

149. De laatstgenoemde werd gevangen genomen, en op RICHELIEUS bevel, niettegenstaande de voorbede van het gansche hof ter dood gebragt.

150. Door Burgemeester en Wethouders vergunning

verleend zijnde tot de oprigting eener bijzondere school van de tweede klasse voor meisjes, is na bekomene magtiging, tot onderwijzeresse aangesteld Mejufvrouw. . . ., hebbende eene provinciale Zuidhollandsche acte als schoolhouderesse, en heeft zij hare school den 2 dezer geopend.

151. Ondertusschen naderde het uur, waarop de heer W. gewoon was het ontbijt te nemen, en ALFRED wilde zijn vriend gaan wekken, dien hij meende, dat nog te bed lei, dan tot zijne groote verwondering was de kamer ledig en hadden FEMME noch zijne dochter iets van hem gezien of gehoord.

152. Hiertoe zijn den mensch vrijen wil en ziels- en ligchaamskrachten geschonken.

153. Doch, Goddank! noch mijne moeder noch ik zijn ooit hongurig naar bed behoeven te gaan, al was het dan niet vet.

154. In de dezer dagen uitgekome *Verspreide Lettervruchten* van wijlen. . . . wordt op bladz. XLI (*) van de levensschets, die verzameling voorafgaande, het volgende gezegd: „Na bij herhaling aan grove en voor hem ondraagelijke beleedigingen te zijn blootgesteld geweest van eenige officieren der rijsschool, tegen welke hij geene bescherming vond bij zijne superieuren, na bij deze vergeefsche pogingen tot verkrijging daarvan te hebben aangewend, werd hij tot de vaste overtuiging gebragt, dat hem niets anders overbleef, dan zelf te handelen. . . .”

155. Het kleine kind is, zoodra het de deur uit is, alles vergeten.

156. Ik had van het voorjaar van het jaar 1848 in het hongaarsche leger gediend en bevond mij als overste

(*) Waarom staan hier Romeinsche cijfers, en geen Arabische?

bij de hoofdarmée onder GÖRGEY, toen deze het bekende verdrag met de Russen sloot.

157. De Rus antwoordde, in 't Fransch, en zich tot overste... fr... rigtende, dat hij ons plan wel doorzag maar geenszins voornemens was, ons op te houden of hindernissen in den weg te leggen.

158. Het is als ware 't een vruchtbaar zaad, door eene bekwame hand op een veelzins ontvangbaren akker tijdig uitgestrooid.

159. Aan den vuurproef des tijds, die reeds begonnen is, laten wij met gerustheid over, wat ver boven onze krachten gaat.

160. Het zijn geschriften, vervaardigd door de bekwaamsten in den lande, en verspreid bij duizende en duizende exemplaren.

161. Wij spreken het eerst over de verhalen, die allen drie de boekjes gemeen zijn.

162. Terwijl deze oplage ter perse was, zijn er in den staatkundigen toestand der meeste rijken van *Europa* groote veranderingen voorgevallen, welke niet overal zijn kunnen vermeld worden.

163. De kolonel ORDERER vereenigde bij zich al de overige kolonels, ontving van hen het kommando, bij wijze van opstand; hij deed de regimenten opzitten... De infanterie, cavalerie en artillerie grepen ijlings de wapenen,

164. Hij toonde hun de litteekenen zijner wonden, herinnerde hen aan hunne wapenfeiten en veldslagen, regtvaardigde zich over een bevel dat hij niet gegeven had, maar bezwoer hen zich te verklaren tusschen dien opstand en hem, en verzekerde hun, dat de vrede reeds geteekend was.

165. Hunne tuchteloosheid berouwde hun.

166. Maar zij, die deze taal hebben gevoerd, hebben aan hun zelven de gevolgen van hunne vleijerij te danken.

167. Zoo hij zich zelven moet beschouwen als de eenige hinderpaal tot den vrede, brengt hij volgaarne dit laatste offer aan Frankrijk.

168. Zijn verblijf en zijne gesprekken te Parijs hadden hem opgewekt om die halstarrigheid van te willen regeren met minder versooning dan ooit te bejegenen.

169. Wij verheugen ons, dat dit werk is overgezet door een medebroeder, dien wij vroeger als uiterst geschikt voor die taak hebben leeren kennen, en nu ook weder zijn roem in dit opzigt gehandhaaft heeft.

170. Hunne vergulde uniformen hebben hun den blaauwen kapotjas van den soldaat doen vergeten.

171. Wanneer de krijgslieden zich onderwerpen, zoude dan dat overschot van hovelingen wederstand hebben durven bieden?

172. Midden op den hof bevond zich een groote en diepe put, die vroeger het kasteel van water had voorzien, dat ongemeen zuiver en helder, ook thans de huisgenooten een genoegzamen voorraad er van opleverde.

173. Gij ziet daar dat hol in de roode rots, niet heel ver van de plek waar NININE struikelde.

174. Het aantal petitiën der door de Afgevaardigden van den Pruisischen landdag ter tafel gebragt, bedraagt reeds een en negentig.

175. Verscheidene rijke jonge lieden, leegloopers en lichtmissen van beroep, die zich gaarne op eene *liaison* met de bevallige en bewonderde actrice zouden hebben willen beroemen, hadden goedgevonden om zich diep beledigd te gevoelen over de stellige en somtijds smadelijke wijze waarop DUVEYZIER hunne eerste stappen beantwoord had.

176. Waarom zou Z. M. de Joden niet geboden hebben te bidden?

177. Ontelbaar waren de voorbeelden van ergernis, die hier door hare teleurgestelde aanbidders werden verzonnen en uitgekraamd, met het menschlievend doel om eene vlek te werpen op een meisje, wier deugdzaam leven en ingetogen manieren hun eerbied zouden hebben moeten inboezemen.

178. Ook schrijft men het daaraan toe, dat in gedachte stad den spoedig daarop volgenden verjaardag van Z. M. op eene buitengewoon luisterrijke wijze is gevierd geworden.

179. Zijn groet was beleefd, zonder echter die gemeenzaamheid of die stijfheid te betoonen, waaruit iets meer dan eene eenvoudige bekendheid zou hebben kunnen worden afgeleid.

180. Ik pakte een zestal hemden en een zwarten zijden broek bijéén.

181. Evenwel, ofschoon de jongste van al de zusters zijnde, was zij tevens de ernstigste, ordelijkste en devootste van allen.

182. Heb ik ooit mijne pligten jegens u verzuimd, of iets ter uwer eer vergeten?

183. Zij klopte aan de poort, voor welke zij als eene vreemde pelgrimme stond.

184. Zij was in een ligt geplooid gewaad gekleed.

185. De gastheer staat op, en verzoekt zijnen gasten weder in de zaal te gaan.

186. Maar zijt getroost, geloovige Christen! gij die niet naar het vleesch wandelt, maar naar den geest.

187. Verbeeldt u een dubbele rei van reusachtige cy-

comoren (*) en ebbenboomen, die een voor de zon ondoordringbaar gewelf vormen van omstreeks eene mijl lang en welks verkwikkende koelte te meer afsteekt bij den verzengenden gloed der Zandzee.

188. Natte dagen, die.... als rookende parapluïen heen en weder voor hem voorbijgingen, om en weder omdraaiden, als zoo vele tollers, zoo dra zij op het propvolle voetpad tegen elkander stootten, en eene kleine draaikolk van onbehagelijke besprenkelingen nederwierpen;.. dit waren de dagen zijner beproeving.

189. De Islamiet, die een bezielde schepsel afbeeldt, verbeeldt zich daarvan, voor den registerstoel des Propheeten, zijne eigene ziel te moeten afstaan.

190. Als door een verheven denkbeeld getroffen, stond de *wéhil* (huwelijkszonderhandelaar) eensklaps stil, sloeg zich voor het voorhoofd, en riep uit: „Bij Mahomet, thans heb ik uwe zaak!...” De brave echtgenoot maakte er sedert vier jaren zijne broodwinning van, voornamelijk ten dienste der Engelschen, die even als gij gedwongen worden, zich naar het lands gebruik te schikken.

191. In de Fransche havenstad *Brest*, was voor ongeveer veertig jaren een man, slechts van eenen enkelen getrouwen vriend vergezeld, in de daar zijnde handelwereld, plotseling opgetreden.

192. Weinigen zijn zoo ziek, dat hun hunne ongesteldheid is aan te zien.

193. Ik vroeg deze en gene en vernam welhaast, dat Lord P. zonderling wijze vermist werd.

194. De schrijver heeft zijnen arbeid, blijkens den titel, voor *beschaafde bijbellezers* inzonderheid bestemd.

(*) De *sycomore* is een soort van ahornboom.

Het zijn juist dezen, dien wij dit werk als een merkwaardig voortbrengsel des tijds wenschen te doen kennen, en wij keurden dit Maandwerk daartoe, boven anderen, inzonderheid geschikt, vermits de verschijnselen die dezer dagen, op het gebied der Godgeleerdheid en Letterkunde worden waargenomen, door het helder glas van den Tijdspiegel getrouwelijk worden teruggekaatst.

195. Wat heerlijke geur verspreidde die akker met bloeiende boonen!

196. Zoo ontstonden de eerste koninkrijken, die ongetwijfeld van geringen omvang waren, totdat het deze en gene koningen gelukte, hun gebied door veroveringen uit te breiden. In de eerste staten werd het koningschap ook weldra erflijk, door de gewoonte of wet, om na 's konings dood zijn zoon stilzwijgend als koning te erkennen. Eveneens ging het bijna met de waardigheden der dienaren en plaatsvervangers der koningen, zoodat daaruit de erflijke adel als een bevoorregte stand opkwam.

197. Dat weet gij toch even goed als ik, dat de taal van zulk een rijken vent en die van een eenvoudig burger in wijsheid zooveel verschilt, als het helle licht van een Engelsche lamp van het flauwe branden van een straatlantaren, waaruit de opsteker de olie heeft gestolen.

198. Ik houd mij verzekerd, dat er middelen zouden kunnen gevonden worden, om het tweegevecht veel minder menigvuldig te maken.

199. De woordentaal bestaat uit geregeld gevormde geluiden.

200. En inderdaad is de zee niet ver daarvan verwijderd, en neemt in de nabijheid den *Orwell* en den *Stour* op, twee rivieren, die aan hunne monden gevaarlijke ophoopingten vormen, die met zand en kruiden bedekt zijn

201. Dat verzoek is bij Koninglijk besluit bewilligd, en de gedachte onderwijzers zijn daardoor in hunne financiële omstandigheden verbeterd.

202. Met schrik denk ik er nog steeds aan, hoe ik eens door vossen bijna levendig ben gegeten geworden.

203. Ik heb over een afdoend middel nagedacht, om deze wilden, die men gewoonlijk met den algemeenen naam kozakken aanduidt, eene troep tegen te stellen, die niet alleen in staat is, hen te wederstaan, maar ook hen te verstrooijen ten einde hun den lust te benemen, oorlog te voeren en de overwinnende legers uwer majesteit lastig te vallen.

204. De schrijver zoekt de schuld minder bij het publiek, en minder bij het geneeskundig personeel, als wel bij den staat.

205. Het gevoel van verdraagzaamheid is niet anders dan de uitbreiding van het beginsel der gelijkheid in het gebied des gewetens.

206. Op zekeren Sabbat hadden de Apostelen, langs een korenveld gaande, terwijl hun hongerde, aren geplukt. Ofschoon niet in de wet verboden, hinderde dit gedrag den Pharizeën, die hetzelfde als Sabbatschennis beschouwden. Terstond doet de Heer hun het dwaze en liefdelooze van deze oordeelvelling opmerken, zich daarbij op het gedrag van DAVID bij ABIMELECH en van de Priesters, wier pligt het was met de offergave zich op den Sabbat bezig te houden beroepende.

207. Uit een oogpunt van kunst beschouwd, kan deze verzameling (*) geene bijzondere vermelding verdienen, ofschoon men er enkele stukken van zeer beroemde meesters vindt. Echter zijn de meeste copiën of ook wel van kunstenaars, die geheel onbekend zijn, en wier stukken al-

(*) De verzameling van schilderijen in het *Greenwich Hospital*.

leen om het historisch feit, dat zij voorstellen, bewaard zijn gebleven.

208. Hun gezond en opgeruimd voorkomen zou ons ook zonder de opmerking van onzen Duitschen voorganger getroffen hebben.

209. Het land strekt zich ten noorden tusschen de vallei van Cheliff en ten zuiden tot aan de woestijn over eene lengte van vijftien mijlen uit. Het is eene uitgestrekte vereeniging van bergen, die zich allen naar den rotsachtigen grond in het midden uitstrekken.

210. Tien minuten werden aan de infanteriesoldaten geschonken, om uit te rusten van de verschrikkelijke zwaarte van hun bagage, waarbij nog acht dagen levensmiddelen gevoegd waren.

211. Velen dezer bleven op de plaats dood, terwijl de anderen op de vlugt gejaagd werden, en kwamen wij met eene gevondene kudde terug, waarvan enkelen gedood en anderen gewond waren.

212. Houd u eens voor een kleine tent stil en zie den kompagnie-kommandant; men brengt hem krabben, schildpadden, en al die dieren zonder naam, doch die de ondervinding heeft doen leeren, dat zich zonder eenige vrees laten eten. Of wel komen zij van hem met hun met ossenbloed gevulden etensbak terug.

213. Deze strijd geëindigd zijnde, had de kleine Fransche troep alle hinderpalen verbroken, en door deze bergengten des doods, zooals de Kabylen ze noemden, getrokken, had zij waardiglijk haar ouden roem gehandhaafd.

214. De losgelatene stoom waarschuwde ons om 't boord te verlaten, dat ons zoo lang gevangen gehouden had.

215. Ik hoop zelfs dat er niemand onder u is, wien het geweten aanklaagt van door onedele drijfveeren gevoerd te worden.

216. Terwijl voor hen (de inwoners van *Stratford*) het huis en het graf van SHAKESPEARE zeer alleedaagsche dingen zijn, zien zij vreemdelingen van alle natiën, rangen of kunne, die allen door ééne en dezelfde geestdrift voor dien klassieken grond zijn beziel. Zij zien binnen de muren van hun stadje, koningen, koninginnen, prinsen, edellieden, hooge geestelijken, staatslieden, wijsgeeren en dichters, zich buigen voor de majesteit van dit groot vernuft, wiens glans over geheel de beschaafde wereld blinkt.

217. Zij gaven aanleiding tot het ontstaan van scholen en kerken, en ieder hunner werd aanbeden of gehaat, al naar gelang van de opvoeding, ontwikkeling, smaak en karakter van diegenen, die hen beoordeelen.

218. Langzamerhand naderden wij de plaats, waar de ongelukkige zich bevond, waarvan mijn vriend had gesproken. Het was een nette woning, die midden in een tuin was gelegen.

219. Het is daarom van groot belang te achten, dat meerdere zaakkundigen zich reeds eenigzins vroegtijdig opgewekt gevoelen hunne denkbeelden daarover aan het publiek mede te deelen.

220. Vooral zal het wel niet ondoelmatig worden geacht, het verslag van het werk van den heer v. V. te doen vergezeld gaan van eene beknopte aanwijzing van sommige punten van zijn werk en dat van den heer v. S.

221. Natuurlijk zou een gevaarlijk geacht persoon tijdens de instructie zijner zaak gevangen moeten kunnen worden gehouden.

222. Sedert Geertruids vader was gestorven, was Koenraad de steun der weduwe en van hare dochter geweest.

223. Heemskerk zeide tot hen: „Wanneer gij geene burgers van Nova-Zembla wilt blijven, maar weldra in

de sneeuw begraven wilt worden, moet gij deze vaartuigen, waarop alle hoop op onze verlossing berust, in orde trachten te brengen." Deze woorden klonken hen als een donderslag in de ooren en deed hun het moeilijkste werk te boven komen. — Zij zeiden de kusten van Nova-Zembla vaartwel.

224. Het scheepsvolk drukte elkander de hand en gaven op onderscheidene wijzen hunne vreugde te kennen.

225. Iemand die nooit geene tandpijn gehad heeft weet ook niet wat tandpijn is.

226. De verlichte evenzeer als stichtelijke inhoud beantwoordt dan ook allezins aan de verwachting, gelijk menig goed dichtstukje de proza afwisselt.

227. Doch ook in 't bijzonder aan de beschaafde klasse in Drenthe zij dit werk aanbevolen, dat daar ten minste in geene boekerij mag ontbreken. De stijl is niet, als van het heirleger stedebeschrijvingen, dor en vervelend, maar integendeel vloeiend, beschaafd en duidelijk; wij hadden echter wel gewenscht dat door den heer M., wat den vorm betreft, het voorbeeld van den heer N. ware gevolgd, die ons eerst het geschiedverhaal geeft, en de oorkonden laat volgen. Dit zou de populariteit van het werk hebben bevorderd, zonder dat de Archeoloog of geschiedkundige er bij hadden verloren. In . . . is de schrijver begonnen met eenige oude woorden te vertolken.

228. Te regt heeft men W. als de *Vader* van het verbeterd *lager Onderwijs* in ons Vaderland beschouwd. . . . Wel hen, die zich aan W. spiegelden, en daaruit, dat een hoofd vol wetenschappelijke kennis niets beteekent, indien menschenkennis, door eene beschaafde opvoeding verworven, daarmede niet gaat gepaard. . . . Mogten velen hem naleven, dan zoude de stand van onderwijzer, de

naam van schoolmeester, geen belangrijken indruk maken bij hen, die pedanterie van den schoolmeester onafscheidelijk achten.

229. Bleek echter de nuttigheid van nog andere (afdeelingen) te openen, voorbehouden wij ons daartoe de vrijheid, onverlet de stellige verzekering dat wij ons verbinden om in geen ander grondgebied over te gaan en niets op te nemen dat ons niet regtstreeks als nieuwe bouwstof voor de Nederlandsche letterkunde van eenige waarde schijnt; daarmede wel uitdrukkelijk dichtstukken van nog levenden, of andere opstellen, die gewoonlijk onder den naam van mengelingen gaan, uitsluitende.

230. Intusschen men zou zich vergissen, indien men zich een gewoon verzen-boekje met plaatjes voorstelde. De laatsten welke bij zoodanige werkjes meestal toevoegsels zijn, maken hier een onmisbaar gedeelte van uit. Het zijn huisselijke tafereelen, welke in den tekst worden opgeteekend, en in zoo ver wijkt het boekje eenigzins van den gewonen vorm af.

231. Ik kon het aan hun spelen, hun spreken, hun handelen ontwaren, dat zij wel begrepen, hoe zij werden gadeslagen; maar het was niet den strengen regter, dien zij vreesden, maar het was den vader, den vriend dien zij achtten.

232. Een slecht boek is ten allen tijde tot de slechtste daden gerekend geworden, welke de mensch bedrijven kan, want het is omlopend vergif.

233. Wij verbinden ons tot geen' bepaalden tijd van uitgave of ruimte van bladzijden, beiden van de bouwstoffen kunnende afhangen. Indien de wijze waarop dit eerste stukje wordt ontvangen ons aanmoedigt om het onderwerp voort te zetten, is ons voornemen, de bladen

voor elke afdeeling afzonderlijk te houden, zoodat men naar welgevallen, elke soort van bouwstoffen bijeen zal kunnen houden of de stukjes achter elkander laten volgen, die ten hoogste zes of zeven vellen zullen beslaan en drie of vier in het jaar van zullen verschijnen.

234. Bij hetgeen wij hierboven daaromtrent aanmerkten, mag men nog voegen, dat hij ook op het toppunt zijner grootheid even eenvoudig leefde als te voren; dat dadelen en gerstenbrood met melk en honing zijn gewoon voedsel, een tapijt zijn legerstede was; en dat hij de schatten, die hem van onderscheidene kanten toevloeden — onder anderen ontving hij steeds het vijfde gedeelte van den buit in den oorlog — tot weldadige doeleinden besteedde.

235. Het is ons ernst geworden, door vernieuwde veërkracht aan den dag te leggen, onzen vorigen rang in den rei der volken te herwinnen.

236. Geene magtige rijken bestonden er te dier tijde, die met jeugdige kracht den alles verteerenden stroom hunner overwinningen vermogten tegen te houden: het Persische rijk in Azië, en het Grieksche in Europa waren beiden in eene staat van verval, welke het laatstgenoemde met den ondergang bedreigde, het eerste werkelijk binnen korten tijd ten val bragt.

Bij den Uitgever dezer zien ook het licht de navolgende werken:

Prof. L. BISCHOFF, *Fransche Spraakwendingen. Verzameling van eigenaardige en uitgezochte zegswijzen der nieuwere Fransche spraaktaal, bijeen gebracht ten behoeve van Instituten en Gymnasien.* 123 bladz. 8vo postformaat. 3de druk 1856. / 0.75.

Blossoms and Flowers from the periodical English press. 1 gr. 8vo deel van 376 net en compres gedrukte bladz. / 2.—

D. BOMHOFF, *Hrz.*, *Opstellen met fouten, inzonderheid tegen de spelling der Nederlandsche taal.* 92 gr. 12vo bladz. 1854. / 0.35.

D. BOMHOFF, *Hrz.*, *Uitspraak der letters in de Nederlandsche taal. Ter dienste van aankomende onderwijzers en leerlingen op lagere en middelbare scholen, enz.* 64 gr. 12vo bladz. 1854. / 0.35.

D. BOMHOFF, *Hrz.*, *Beknopte Hoogaanleische Spraakkunst, ten gebruikte op scholen en bij privaatonderwijs. Met de noodige Oefeningen.* 276 gr. 8vo bladz. 1854. / 1.50.

Engelsche Spraakwendingen. Eigenaardige en uitgezochte zegswijzen der Engelsche taal, uit de beste Schrijvers van de laatste jaren verzameld en van eene Nederlandsche vertaling voorzien door den Bewerker van Prof. Bischoff's „Fransche Spraakwendingen.“ 123 gr. 12vo bladz. 1856. / 0.65.

L. A. HISSINK, *Essais de style épistolaire, sur des sujets de la vie réelle au 19ème siècle. Ouvrage destiné aux classes supérieures des institutions.* 133 bladz. 8vo postformaat. 1855. / 0.75.

Miscellanies; containing sketches, narratives, tales and poems, selected from different English Magazines. 1 gr. 8vo deel van 376 net en compres gedrukte bladz. / 2.—

Universal Magazine; containing the best romantic, literary and historical pieces from the whole of the periodical English press. Jaargang 1814—49, 6 gr. 8vo deelen. / 8.—

Verzameling van Spreekwoorden en Spreekwoordelijke Gezegden der Fransche taal, bijeen gebracht, gerangschikt en in het Nederlandsch vertaald, om de beoefening dezer beide talen en de kennis van hare eigenaardigheden te bevorderen. In zwart lijnen band. / 1.50.